

Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi lähestymiskielosta annetun lain muuttamisesta ja laiksi rikoslain 21 luvun 17 §:n kumoamisesta

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ

Esityksessä ehdotetaan lähestymiskiellosta annetun lain täydentämistä siten, että lakia voitaisiin soveltaa myös silloin, kun kiellolla suojattava ja kieltoon määrättävä henkilö asuvat samassa asunnossa. Lakiin ehdotetaan otettavaksi säännökset tästä niin sanotusta perheen sisäisestä lähestymiskiellosta. Perheen sisäiseen lähestymiskieltoon määrätyn henkilön olisi poistuttava asunnosta, jossa hän ja kiellolla suojattava henkilö asuvat yhdessä, eikä hän saisi ottaa yhteyttä suojattavaan henkilöön. Kielto voitaisiin määrätä myös laajennettuna koskemaan oleskelua tietyssä muussa paikassa. Perheen sisäisen lähestymiskiellon määrittämisen edellytykset olisivat tiukemmat kuin tavallisen lähestymiskiellon määrittämisen edellytykset.

Perheen sisäinen lähestymiskielto voitaisiin määrätä enintään kolmeksi kuukaudeksi. Perheen sisäistä lähestymiskieltoa koskevat asiat olisi käsiteltävä kiireellisinä. Käräjäoikeuden olisi pääsäännön mukaan järjestettävä pääkäsitely viikon kuluessa siitä, kun pidät-

tämiseen oikeutettu virkamies on saattanut päätöksensä käräjäoikeuden käsiteltäväksi.

Nykyisiä säännöksiä lähestymiskiellosta ehdotetaan muutettaviksi siten, että kieltoa uudistettaessa lähestymiskielto voitaisiin määrätä vuoden sijasta enintään kahdeksi vuodeksi. Lähestymiskiellosta annettuun lakiin ehdotetaan otettavaksi säännös siitä, että pidättämiseen oikeutettu virkamies voisi määrätä väliaikaisen lähestymiskiellon viran puolesta. Lakia ehdotetaan muutettavaksi siten, että myös väliaikainen lähestymiskielto merkittäisiin poliisiasiaien tietojärjestelmään.

Esityksessä ehdotetaan, että rikoslain säännös toimenpiteistä luopumisesta pahoinpitelyssä kumottaisiin. Pykälä sisältää pahoinpitelyn perustekomuotoa koskevan säännöksen mahdollisuudesta jättää syyte nostamatta silloin, kun asianomistaja omasta vakaasta tahdostaan pyytää, ettei syytettä nostettaisi.

Ehdotetut lait on tarkoitettu tulemaan voimaan mahdollisimman pian sen jälkeen, kun ne on hyväksytty ja vahvistettu.

SISÄLLYSLUETTELO

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ	1
SISÄLLYSLUETTELO	2
YLEISPERUSTELUT.....	4
1. Johdanto.....	4
2. Nykytila.....	4
2.1. Lainsäädäntö ja käytäntö.....	4
Perheväkivallan ennalta estäminen	4
Toimenpiteistä luopuminen pahoinpitelyssä.....	6
Perheväkivallan ja naiseen kohdistuvan väkivallan yleisyys	8
2.2. Kansainvälinen kehitys ja ulkomaiden lainsäädäntö	9
Ruotsi	9
Norja	10
Tanska	10
Itävalta.....	10
Saksa	12
Yhdistynyt kuningaskunta.....	12
Irlanti	12
2.3. Nykytilan arviointi.....	13
Perheväkivallan ennalta estäminen	13
Toimenpiteistä luopuminen pahoinpitelyssä.....	14
3. Esityksen tavoitteet ja keskeiset ehdotukset	15
3.1. Yleistä.....	15
3.2. Lähestymiskiellosta annetun lain muuttaminen	17
Perheen sisäisen lähestymiskiellon luonne.....	17
Perheen sisäisen lähestymiskiellon sisältö.....	17
Perheen sisäisen lähestymiskiellon määräämisen edellytykset	18
Lähestymiskiellon voimassaolo	18
Väliaikainen lähestymiskielto.....	19
Lasten huolto ja tapaaomaisuus.....	21
Perheen sisäisen lähestymiskiellon rikkomisen seuraamukset ja täytäntöönpano	22
Asiaan osallisten tukeminen ja auttaminen.....	24
3.3. Toimenpiteistä luopuminen pahoinpitelyssä.....	25
4. Esityksen vaikutukset	26
4.1. Taloudelliset ja organisatoriset vaikutukset	26
4.2. Vaikutukset eri kansalaisryhmien asemaan.....	27
5. Asian valmistelu.....	27
6. Muita esitykseen vaikuttavia seikkoja	27
6.1. Riippuvuus kansainvälisistä sopimuksista ja velvoitteista.....	27
YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT	29

1. Lakiehdotuksen perustelut.....	29
1.1. Laki lähestymiskiellosta.....	29
1.2. Rikoslaki.....	35
21 luku. Henkeen ja terveyteen kohdistuvista rikoksista	35
2. Voimaantulo.....	35
3. Säättämisjärjestys	35
LAKIEHDOTUKSET	38
lähestymiskiellosta annetun lain muuttamisesta	38
rikoslain 21 luvun 17 §:n kumoamisesta	40
LIITE	41
RINNAKKAISTEKSTIT	41
Laki lähestymiskiellosta annetun lain muuttamisesta	41

YLEISPERUSTELUT

1. Johdanto

Lähestymiskiellosta annettua lakia (898/1998) ei sovelleta silloin, jos kiellolla suojattava henkilö ja henkilö, jota vastaan kieltoa pyydetään, asuvat yhdessä. Esityksessä ehdotetaan lähestymiskiellosta annettua lakia muutettavaksi siten, että lähestymiskielto voitaisiin määrätä tällaisessakin tilanteessa. Lakiin ehdotetaan otettavaksi säännökset samassa asunnossa asuviin sovellettavasta lähestymiskiellosta, jota kutsuttaisiin perheen sisäiseksi lähestymiskielloksi. Perheen sisäinen lähestymiskielto tarkoittaisi yhteydenotokiellon lisäksi sitä, että kieltoon määrätyn henkilön olisi määrääjäksi poistuttava hänen ja kiellolla suojattavan henkilön yhteisestä asunnosta, eikä hän saisi palata sinne.

Rikoslain (39/1889) 21 luvun 17 §:n säännös toimenpiteistä luopumisesta pahoinpitelyssä eli pahoinpitelyn niin sanottu ”vakaan tahdon pykälä” ehdotetaan kumottavaksi. Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annettuun lakiin (689/1997) sisältyvät seuraamusluonteiset syyttämättäjäättämisperusteet säilyisivät ennallaan.

Ehdotettujen säännösten tavoitteena on perheväkivallan torjunta. Pääministeri Matti Vanhasen hallituksen ohjelman mukaan keinoja puuttua perheväkivaltaan tehostetaan. Perheen sisäisellä lähestymiskiellolla voitaisiin ennakolta suojella todennäköisesti väkivaltarikoksen uhriksi joutuvaa asuinkumppania. Pahoinpitelyn toimenpiteistä luopumista koskevan säännöksen kumoaminen puolestaan edesauttaisi pahoinpitelyyn syyllistyneiden henkilöiden saattamista teoistaan rikosoikeudelliseen vastuuseen. Säännöksen kumoaminen mainitaan nimenomaisesti myös hallitusohjelmassa. Ehdotetut lainmuutokset ilmaisevat yhteiskunnan suhtautuvan perheväkivaltaan kielteisesti ja pitävän perheväkivaltaa vakavana ongelmana, johon on puuttava.

2. Nykytila

2.1. Lainsäädäntö ja käytäntö

Perheväkivallan ennalta estäminen

Lähestymiskiellosta annettu laki tuli voimaan 1 päivänä tammikuuta 1999. Lähestymiskielto voidaan määrätä, jos on perusteltu aihe olettaa, että henkilö, jota vastaan kieltoa pyydetään, tulisi tekemään itsensä uhatuksi tuntevan henkilön henkeen, terveyteen, vapautteen tai rauhaan kohdistuvan rikoksen tai muulla tavoin vakavasti häiritsemään tätä. Lähestymiskieltoon määrätty ei saa tavata suojattavaa henkilöä eikä muullakaan tavoin ottaa tähän yhteyttä eikä seurata tai tarkkailla tätä. Jos on syytä olettaa, että edellä tarkoitetut kiellot eivät ole riittäviä rikoksen uhan tai muun häirinnän torjumiseksi, lähestymiskielto voidaan määrätä laajennettuna koskemaan myös oleskelua suojattavan henkilön vakituksen asunnon tai loma-asunnon, työpaikan tai niihin rinnastettavan paikan läheisyydessä. Kiellon rikkominen on rangaistavaa.

Lähestymiskieltoja määrättiin vuonna 1999 yhteensä 999. Vuonna 2000 kieltoja määrättiin 1219, vuonna 2001 edellisvuotta hieman vähemmän 1154 ja vuonna 2002 enemmän kuin aikaisempina vuosina, yhteensä 1327. Vuonna 1999 kärjäoikeudessa ratkaistiin 1486 lähestymiskieltoa koskevaa asiaa, vuonna 2000 ratkaistuja asioita oli 1867, vuonna 2001 yhteensä 1889 ja vuonna 2002 yhteensä 1778. Vuonna 2002 lähestymiskiellolla suojattavia henkilöitä oli 1867.

Vuonna 2000 poliisille tehtiin 888 rikosilmoitusta, jotka sisälsivät ilmoituksen lähestymiskiellon rikkomisesta. Vuonna 2001 rikosilmoituksia tehtiin 721 ja vuonna 2002 yhteensä 786. On huomattava, että usein samaa kieltoa rikotaan useita kertoja ja että rikkomisten vakavuusaste vaihtelee tekstiestistä vakaviin tilanteisiin. Vuonna 2001

käräjäoikeuksissa käsiteltiin 203 juttua, joissa päärikoksena syytettiin lähestymiskiellon rikkomisesta. Näistä 190 tapauksessa syytetty todettiin syylliseksi. Vuonna 2000 vastavat luvut olivat 165 juttua ja 159 syyksilukavaa tuomiota ja vuonna 1999 yhteensä 68 juttua, joissa 64 jutussa vastaaja todettiin syylliseksi. Vuonna 2001 lähestymiskiellon rikkomisesta tuomittiin ehdotonta vankeutta 21,1 %:ssa, ehdollista vankeutta 22,5 %:ssa ja sakkoa 52,5 %:ssa tuomioista. Vastaaja jätettiin rangaistukseen tuomitsematta 3,9 %:ssa tapauksista.

Lähestymiskiello on tarkoitettu sellaisia tilanteita varten, joissa henkilö perustellusti kokee itsensä toisen uhkaamaksi. Tyypillisiä tapauksia, joissa lähestymiskielloa voidaan käyttää, ovat esimerkiksi entisen puolison tai asuinkumppanin häirintä yhteydenotoin ja vierailuyrityksin sekä tilanteet, joissa aikuinen lapsi pyrkii kiristämään iäkkäältä vanhemmaltaan rahaa. Läheisten henkilöiden välistä väkivaltaa voidaan torjua lähestymiskiellon avulla nykyisin vain silloin, kun he eivät asu samassa asunnossa. Jotta kiello voidaan määrätä, jommankumman asiaan osallisista on ensin muutettava pois yhteisestä asunnosta. Itsensä uhatuksi tunteva henkilö voi turvautua esimerkiksi sosiaaliviranomaisten tai turvakotien palveluihin. Tietyin edellytyksin hän voi myös hakea avioliittolain (234/1929) 24 §:n mukaista yhteiselämän lopettamista tai tehdä asuinhuoneiston vuokrauksesta annetun lain (481/1995) 48 §:n mukaisen hakemuksen.

Avioliittolain 24 §:ssä säädetään yhteiselämän lopettamisesta. Pykälän 1 momentin mukaan tuomioistuin voi puolisoitten yhteisestä tai toisen puolison hakemuksesta päättää, että se puolisoista, joka on enemmän asunnon tarpeessa, saa jäädä asumaan yhteiseen kotiin. Samoin tuomioistuin voi velvoittaa toisen puolison muuttamaan yhteisestä kodista. Säännös mahdollistaa tuomioistuimen määräykseen perustuvan yhteiselämän lopettamisen esimerkiksi tilanteessa, jossa se toisen puolison väkivaltaisen käyttäytymisen tai muun vastaavanlaisen syyn vuoksi on muiden perheenjäsenten turvallisuuden kannalta välttämätöntä.

Päätös yhteiselämän lopettamisesta voidaan antaa riippumatta siitä, kumman puoli-

son omistuksessa yhteisenä kotina käytettävä asunto on tai kumpi puolisoista on sen vuokrannut. Sama koskee asuinhuoneiston vuokrauksesta annetun lain 48 §:n 1 momentin mukaista päätöstä. Tämän säännöksen mukaan tuomioistuin voi määrätessään puolisoitten yhteiselämän lopettavaksi tai tuomitsaan heidät avioeroon samalla määrätä sen aviopuolison, joka on enemmän asunnon tarpeessa, jatkamaan vuokrasuhdetta ja vapauttaa toisen puolison vuokrasuhdesta taikka vapauttaa molemmat aviopuolisot vuokrasuhdesta.

Asuinhuoneiston vuokrauksesta annetun lain 48 §:n 2 momentin nojalla vastaavanlaisten määräysten antaminen on mahdollista myös silloin, kun yhdessä asuvat henkilöt eivät ole avioliitossa keskenään. Säännöksen mukaan jos muut kuin aviopuolisot ovat vuokranneet huoneiston käytettäväksi yhteisenä asuntona, tuomioistuin voi yhteisen asumisen päätyttyä määrätä huoneistoa eriten tarvitsevan tai tarvitsevat jatkamaan vuokrasuhdetta sekä vapauttaa toisen tai muut vuokrasuhdesta taikka vapauttaa heidät kaikki vuokrasuhdesta. Käytännössä säännöksessä tarkoitettu tilanne koskee usein avopuolisoita, mutta se voi koskea myös muita asukaskokoonpanoja kuten opiskelijaryhmää, joka on vuokrannut huoneiston yhteiseksi kodikseen. Huoneiston tulee olla vuokrattu yhteiseksi asunnoksi, jolloin vuokranantaja on tietoinen huoneiston käyttötarvituksesta ja käyttötavasta sekä henkilöistä, jotka huoneistossa asuvat. Säännös eroaa saman pykälän 1 momentista sekä avioliittolain yhteiselämän lopettamista koskevista säännöksistä siten, että avopuoliso tai muu vuokrahuoneistossa asuva henkilö voidaan määrätä jatkamaan vuokrasuhdetta vain silloin, kun asunto on vuokrattu myös hänen nimiinsä.

Poliisilaissa (493/1995) säädetään poliisin valtuuksista poistaa henkilö paikalta. Poliisilain nojalla henkilön poistaminen myös kotiaan on mahdollista. Poliisilain 14 §:n 2 momentin mukaan poliisimiehellä on oikeus poistaa kotirauhan tai julkisrauhan suojaamalta alueelta tai paikalta siellä luvallisesti oleskeleva henkilö, jos tämä häiritsee muiden henkilöiden kotirauhaa tai julkisrauhaa taikka aiheuttaa siellä muulla tavoin huomattavaa häiriötä ja on perusteltua syytä epäillä, että

häirintä toistuu. Poistaminen voi siis kohdistua myös alueen tai paikan omistajaan tai muuhun haltijaan. Jos poistaminen ei ole riittävä toimenpide, häiritsijä voidaan ottaa kiinni ja pitää säilössä enintään 12 tunnin ajan. Säännöstä voidaan soveltaa esimerkiksi silloin, jos kerrostalohuoneiston haltija käyttäytyy öiseen aikaan muiden asukkaiden kotirauhaa häiritsevällä tavalla.

Poliisilain 20 §:n mukaan poliisimiehellä on oikeus poistaa paikalta henkilö, jos hänen uhkauksistaan tai muusta käyttäytymisestään voidaan päätellä, että hän todennäköisesti syyllistyisi henkeen, terveyteen, vapauteen, kotirauhaan tai omaisuuteen kohdistuvaan rikokseen. Henkilö voidaan lisäksi ottaa kiinni, jos paikalta poistaminen on ilmeisesti riittämättömän toimenpide eikä häiriötä tai vaaraa voida muutoin poistaa. Kiinni otettu voidaan pitää säilössä enintään 24 tunnin ajan kiinniottamisesta lukien. Hallituksen esityksen (HE 57/1994 vp) perustelujen mukaan säännös on tarkoitettu sovellettavaksi perheväkivaltatilanteissa ja tilanteissa, joissa henkilö avioliiton tai muun parisuhteen aikana tai sen purkauduttua uhkailee nykyisen tai entisen perheensä jäseniä. Säännöksen nojalla henkilö voidaan poistaa myös kotoaan. Poliisi on asiassa toimivaltainen ilman kenenkään pyyntöä.

Toimenpiteistä luopuminen pahoinpitelyssä

Pahoinpitelyrikoksista säädetään rikoslain 21 luvun 5—7 §:ssä. Tärkeä pahoinpitely ja pahoinpitely ovat virallisen syytteen alaisia rikoksia. Myös lievä pahoinpitely on virallisen syytteen alainen rikos silloin, kun se kohdistuu alle 15-vuotiaaseen henkilöön. Viisitoista vuotta täyttäneeseen kohdistuva lievä pahoinpitely on rikoslain 21 luvun 16 §:n mukaan asianomistajarikos eli syyttäjä ei saa nostaa syytettä, ellei asianomistaja ilmoita rikosta syytteeseen pantavaksi.

Rikoslain 21 luvun 17 §:ään sisältyy erityinen pahoinpitelyn perustekomuotoa koskeva säännös toimenpiteistä luopumisesta. Sen mukaan jos pahoinpitelyssä rikoksen asianomistaja omasta vakaasta tahdostaan pyytää, ettei syytettä nostettaisi, virallisella syyttäjällä on oikeus jättää syyte nostamatta, jollei

tärkeä yleinen tai yksityinen etu vaadi syytteen nostamista.

Pahoinpitelyä koskevat säännökset uudistettiin osana rikoslain kokonaisuudistuksen toista vaihetta, joka tuli voimaan 1 päivänä syyskuuta 1995. Ennen uudistusta pahoinpitely oli pääsääntöisesti asianomistajarikos. Pahoinpitely oli kuitenkin virallisen syytteen alainen rikos, jos se oli tehty julkisella paikalla tai julkisessa tilaisuudessa taikka viranomaisen edessä. Hallituksen esityksessä (HE 94/1993 vp) ehdotettiin pahoinpitelyn säätämistä virallisen syytteen alaiseksi rikokseksi. Ehdotus merkitsi tulkintaongelmiin ja kahden muutoin merkitykseltään samanlaisen tapauksen erilaiseen kohteluun johtaneen yksityisen ja julkisen paikan välisen rajanvedon poistumista. Esityksen perustelujen mukaan perheen tai muun lähipiirin valtasuhteet voivat olla sellaiset, että pahoinpitelyn uhria painostetaan luopumaan rangaistuksen vaatimisesta pahoinpitelyn tekijälle. Pahoinpitelyn säätäminen virallisen syytteen alaiseksi katsottiin esityksessä tarpeelliseksi, jotta väkivaltaisiin lähiomaisuusuhdistuksiin voidaan puuttua viranomaisen toimesta ilman asianomistajan syyttämispyyntöä. Ehdotuksella pyrittiin ilmentämään sitä periaatetta, ettei perheiden ja muiden läheisten ihmissuhteiden yksityisyyden suoja saa merkitä väkivallan hyväksymistä näissä suhteissa.

Eduskunnan lakivaliokunta piti kuitenkin mietinnössään (LaVM 22/1994 vp) pahoinpitelyn perustekomuodon muuttamista poikkeuksetta virallisen syytteen alaiseksi liian kaavamaisena ratkaisuna. Valiokunnan mukaan uhrin suojaaminen rikoksentehtäjän painostukselta ei saa johtaa siihen, ettei asianomistajan mielipiteellä ole lainkaan merkitystä syyteharkinnassa. Näillä perusteilla valiokunta ehdotti, että 21 lukuun otetaan 17 §, joka sallii virallisen syyttäjän jättää syytteen nostamatta pahoinpitelyssä, jos asianomistaja sitä haluaa. Lakivaliokunnan mietinnön mukaan toimenpiteistä luopumisen edellytyksenä on asianomistajan harkittu pyyntö, joka on tehty vapaaehtoisesti ilman minkäänlaista painostusta ja tietoisena päätöksen oikeudellisista vaikutuksista. Virallisen syyttäjän tulee kuitenkin näissäkin tapauksissa nostaa syyte, jos tärkeä yleinen tai yksityinen etu sitä vaatii. Säännös koskee ainoastaan syyttä-

mättä jättämistä. Vastaavaa säännöstä tuomitsematta jättämisestä ei laissa ole.

Valtakunnansyyttäjä antoi 20 päivänä tammikuuta 2000 syyttäjille yleisen ohjeen seuraamusluonteisesta syyttämättä jättämisestä pahoinpitelyrikoksissa. Ohjeessa todetaan rikoslain 21 luvun 17 §:n soveltamisesta, että asianomistajan pyynnön painoarvo syyttämättä jättämisen harkinnassa on ilmeisesti muodostunut suuremmaksi kuin lainsäätäjä tarkoitti. Ohjeessa todetaan säännöksen soveltamisessa olevan usein pulmallista se, että syyttäjällä ei yleensä ole edellytyksiä luotettavasti arvioida, onko asianomistaja esittänyt pyynnön jättää syyte nostamatta omasta vakaasta tahdostaan. Ohjeessa kuitenkin korostetaan syyttäjän velvollisuutta mahdollisuuksien mukaan pyrkiä varmistamaan pyynnön aitoudesta. Asianomistajan pyynnön painoarvo olisi ohjeen mukaan suhteutettava rikoksen moitittavuuteen. Mitä lähempänä lievää pahoinpitelyä teko on laadultaan, sitä suurempi painoarvo asianomistajan pyynnölle voidaan antaa. Jos taas pahoinpitely on vakava ja siinä on joitain törkeän tekemuodon kaltaisia piirteitä, asianomistajan suhtautumisella on vähemmän merkitystä.

Poliisin tietoon tulleiden pahoinpitelyrikosten määrä on kasvanut vuodesta 1994 vuoteen 2001. Ennen nykyisten säännösten voimaantuloa vuonna 1994 pahoinpitelyrikoksia tuli poliisin tietoon noin 19/800. Vuonna 2001 vastaava luku oli noin 27/300. Vuosille 1995-2000 ajoittunut pahoinpitelyrikosten määrän kasvu keskittyi lieviin pahoinpitelyihin. Pahoinpitelyjen rikosten kasvu perustuu lievän ja tavallisen pahoinpitelyn tunnusmerkistön muuttamiseen, syyteoikeutta koskeviin muutoksiin sekä siihen, että poliisi toteutti monilla paikkakunnilla julkisten paikkojen rauhoittamiseen tähdänneitä valvontakampanjoita. Myös koulujen alttius ilmoittaa oppilaiden rikkeitä poliisille on lisääntynyt. Yksityisellä paikalla tapahtuneiden naisiin kohdistuvien pahoinpitelyrikosten tilastoitu määrä on vuoden 1995 lainmuutoksen jälkeen kasvanut.

Pahoinpitelyn perustekomuotona kirjattujen rikosten määrässä ei vuosina 1995—2002 ole kuitenkaan ollut suuria muutoksia, sillä vuonna 1995 poliisin tietoon tuli noin 17200, vuonna 2000 noin 18400, vuonna

2001 noin 17400 ja vuonna 2002 noin 18300 pahoinpitelyä. Lainmuutoksen aikoihin vuodesta 1994 vuoteen 1995 pahoinpitelyn perustekomuotojen lukumäärä nousi yli 12 prosentilla, sillä vuonna 1994 poliisi kirjasi noin 15300 pahoinpitelyä. Syyttäjälle ilmoitettujen pahoinpitelyn perustekomuotojen määrä on vuosina 1996-2002 vaihdellut noin 12100 ja 13400 pahoinpitelyn välillä. Syyttäjälle ilmoitetut pahoinpitelyt lisääntyivät selvästi lainmuutoksen aikoihin, sillä syyttäjälle ilmoitettiin vuonna 1994 noin 9000, vuonna 1995 noin 10400 ja vuonna 1996 noin 13100 pahoinpitelyä.

Seuraamusluonteisia syyttämättäjättämispäätöksiä tehtiin pahoinpitelyn perustekomuodossa vuonna 2001 yhteensä 2066, joista rikoslain 21 luvun 17 §:n nojalla 570. Vuonna 2000 vastaavat luvut olivat 2250 ja 572. Vuonna 2002 rikoslain 21 luvun 17 §:n nojalla syyte jätettiin nostamatta enää 448 tapauksessa. Edeltäviltä vuosilta ei ole erikseen tilastoitu pykälän soveltamistapauksia. Oletettavaa kuitenkin on, että pahoinpitelyjen osalta perusteen ”muu lainkohta” alla olevat syyttämättä jättämiset on tehty rikoslain 21 luvun 17 §:n nojalla. Vuonna 1996 muun lainkohdan nojalla jätettiin syyte nostamatta 845 jutussa, vuonna 1997 tapauksia oli 821, vuonna 1998 yhteensä 875 ja vuonna 1999 yhteensä 637.

Espoossa järjestettiin vuosina 2000 ja 2001 poliisin, syyttäjän ja Lyömätön Linja Espoossa -toiminnan yhteistyöhankkeena kokeilu, jossa syyttäjä ei jättänyt syytettä nostamatta asianomistajan pyynnön tai asianosaisten sovinnon perusteella. Perheväkivaltajutut keskitettiin yhdelle syyttäjälle ja ne käsiteltiin käräjäoikeudessa tiettyinä päivinä. Poliisi ohjasi perheväkivallasta epäillyt henkilöt osallistumaan Lyömättömän Linjan ylläpitämään väkivallan katkaisuun tähtäävään ohjelmaan. Perheväkivaltajuttujen ohjaamisesta sovitteluun luovuttiin.

Espoon kokeilussa syytekynnyksen madaltaminen ja syyteen nostaminen asianomistajan vastakkaisesta tahdosta huolimatta johti lähes poikkeuksetta syyksilukevaan tuomioon käräjäoikeudessa. Syyttäjän ja asianomistajan välisten keskustelujen tuloksena asianomistaja tyytyi siihen, että syyttäjä nostaa syyteen. Pääkäsitelyssä syytetty ja uhri

eivät juurikaan arvostelleet oikeudenkäynnin järjestämistä, mutta osa asianomistajista osoitti käräjäoikeudelle tyytymättömyytensä siihen, että syyte nostettiin vastoin heidän tahtoaan. Myös muilta paikkakunnilta saatujen kokemusten mukaan asianomistaja on oikeudenkäynnin jälkeen saattanut olla tyytyväinen siihen, että syyttäjä nosti syytteen, vaikka asianomistaja oli pyytänyt, ettei syytettä nostettaisi.

Espoon kokeilussa perheväkivallan tekijöistä vain pieni osa otti yhteyttä saatuun oma-aloitteisesti yhteyttä Lyömättömään Linjaan. Tekijöiden saattaminen avun piiriin toimi paremmin siten, että Lyömättömästä Linjasta otettiin yhteyttä tekijään. Tekijöiden vapaaehtoinen sitouttaminen väkivallan katkaisujelmaan osoittautui vaikeaksi tehtäväksi.

Perheväkivallan ja naisiin kohdistuvan väkivallan yleisyys

Tilastokeskuksen tietojen mukaan vuonna 2002 poliisin tietoon tulleissa perheväkivaltarikoksissa oli 3158 uhria, 9 % edellisvuotta enemmän. Perheväkivallan uhreista naisia oli 2507 ja miehiä 651. Perheväkivalta on yleensä miesten naisiin kohdistamaa väkivaltaa. Tapaukset, joissa nainen pahoinpiteli naista, olivat harvinaisia. Avio- tai avopuolisoiden välillä parisuhdeväkivaltaa oli kaksi kolmannesta tapauksista. Parisuhdeväkivallan uhreja oli 2023, joista runsaat kymmenen prosenttia oli miehiä.

Naisiin kohdistuvan väkivallan yleisyydestä ja kustannuksista on tehty laajoja tutkimuksia. Vastaavia tutkimuksia ei ole tehty miehiin kohdistuvan väkivallan osalta. Markku Heiskasen ja Minna Piispan tekemän vuonna 1998 julkaistun kyselytutkimuksen *Usko, toivo, hakkaus* mukaan 40 % naisista oli joutunut 15 vuotta täytettyään miehen tekemän fyysisen tai seksuaalisen väkivallan tai sillä uhkaamisen kohteeksi. Tutkimusta edeltäneen vuoden aikana (syksystä 1996 syksyyn 1997) miehen tekemän väkivallan tai väkivallalla uhkaamisen kohteeksi joutuneita oli 14 % kyselyyn vastanneista 5000 naisesta. Fyysisen väkivallan kohteeksi oli joskus elämänsä aikana joutunut lähes

kolmannes naisista, viimeisen vuoden aikana 7 %.

Nykyisen puolison tekemän fyysisen tai seksuaalisen väkivallan tai väkivallalla uhkaamisen kohteeksi oli joutunut 22 % avio- tai avoliitossa olevista. Viimeisen vuoden aikana puolison tekemää väkivaltaa oli kokenut 9 %. Tästä 9 %:n osuudesta 69 %:lla naisista oli myös aikaisempia kokemuksia saman miehen tekemästä väkivallasta.

Puolet naisista, jotka olivat eronneet, olivat joutuneet eroon johtaneen parisuhteensa aikana puolisonsa tekemän väkivallan tai väkivaltaisten uhkailujen kohteeksi. Miehistä 36 % jatkoi väkivaltaista käyttäytymistä myös eron tai erilleen muuttamisen jälkeen. Joskus elämänsä aikana parisuhteessa olleista naisista kolmannes oli kokenut parisuhdeväkivaltaa. Väkivalta oli alkanut vasta eron jälkeen vain 4 %:ssa tapauksista. Naisten käsitetyksen mukaan 41 % miehistä, joiden isä oli ollut väkivaltainen puolisoaan kohtaan, oli joskus ollut väkivaltainen omaa vaimoaan kohtaan.

Niistä naisista, jotka ilmoittivat joutuneensa joskus elämänsä aikana joko nykyisen tai entisen avio- tai avomiehen väkivallan kohteeksi, puolelle oli aiheutunut väkivallasta jonkinlaisia vammoja. Yleisimmät vammat olivat mustelmat ja ruhjeet, luunmurtumia oli 2,1 %:lla, keskenmeno 0,5 %:lla, aivotärähdyks 1,3 %:lla ja hammasvamma 1,2 %:lla. Lähes puolessa tapauksista mies oli ollut päihteiden vaikutuksen alaisena vakavimman väkivallanteon sattuessa, vammaan johtaneissa tapauksissa vielä useammin. Naisista 85 % arvioi parisuhdeväkivallasta seuranneen vihaa, ahdistusta tai muita kielteisiä tunteita. Vain 10 % naisista ilmoitti vakavimman parisuhdeväkivallan poliisille. Väkivallan uhreista 12 % haki apua parisuhdeväkivaltaan. Väkivaltaisista miehistä 6 % haki apua väkivaltaisuteensa.

Markku Heiskasen ja Minna Piispan vuonna 2000 julkaistu *Väkivallan hinta - Naisiin kohdistuvan väkivallan kustannukset Suomessa* -tutkimus osoittaa, että naisiin kohdistuva väkivalta aiheutti yhteiskunnalle 296 miljoonan markan välittömät kustannukset vuonna 1998. Arvioon sisältyy terveydenhuollon, sosiaalipalvelujen ja oikeusjärjestelmän kustannukset. Välillisesti väkival-

lasta aiheutui jopa kaksinkertainen määrä kustannuksia. Samojen tutkijoiden *Väkivallan kustannukset kunnassa, viranomaisten arviointiin perustuva tapaustutkimus naisiin kohdistuvasta väkivallasta ja sen kustannuksista Hämeenlinnassa vuonna 2001* - tutkimuksen mukaan viranomaisten tietoon tulleesta naisiin kohdistuvasta väkivallasta aiheutui Hämeenlinnassa vuonna 2001 yhteensä 1,2 miljoonan euron kokonaiskustannukset. Jos Hämeenlinnaa koskevat tulokset yleistettäisiin koko maan tasolle, kustannukset olisivat 91 miljoonaa euroa.

2.2. Kansainvälinen kehitys ja ulkomaiden lainsäädäntö

Ruotsi

Ruotsissa lähestymiskiellosta annettu laki (lag om besöksförbud, 1988:688) on ollut voimassa 1 päivästä heinäkuuta 1988 lukien. Kiellon määräämisen edellytykset ja sen sisältö ovat varsin samantyyppisiä kuin Suomessa. Ruotsissa lähestymiskiellot ovat vuosi vuodelta lisääntyneet. Vuosina 2000—2002 hakemuksia lähestymiskiellon määräämiseksi tehtiin keskimäärin 6600 vuodessa. Hakemuksista noin puolet johti lähestymiskiellon määräämiseen. Ruotsissa lähestymiskiellosta annettuun lakiin lisättiin 1 päivänä syyskuuta 2003 voimaan tulleella lailla säännökset, joiden nojalla lähestymiskielto voidaan määrätä koskemaan myös yhteistä asuntoa.

Lähestymiskielto yhteiseen asuntoon voidaan määrätä silloin, jos on olemassa ilmeinen vaara, että kieltoon määrättävä henkilö syyllistyisi samassa asunnossa asuvan henkilön henkeen, terveyteen tai vapautteen kohdistuvaan rikokseen. Erona voimassa olevan lain mukaiseen kieltoon on se, että lähestymiskielto yhteiseen asuntoon edellyttää korkeampaa todennäköisyyttä siitä, että rikos tulisi tapahtumaan. Kiellon määrääminen edellyttää aina rikoksen uhkaa, kun taas muu kuin omaa asuntoa koskeva lähestymiskielto voidaan määrätä myös vakavan häirinnän tai vainoamisen torjumiseksi. Lisäksi tehdään tapauskohtainen suhteellisuusharkinta. Kielion määrääminen edellyttää myös, että kiel-

lolla suojattava henkilö sitoutuu myötävaikuttamaan siihen, että kieltoon määrätty henkilö saa henkilökohtaiset tavaran yhteisestä asunnosta.

”Tavallinen” lähestymiskielto voidaan Ruotsissa määrätä enintään vuodeksi kerrallaan eikä kiellon uudistamiskertoja ole rajoitettu. Lähestymiskielto yhteiseen asuntoon voidaan määrätä enintään 30 vuorokaudeksi. Kieltoa voidaan erityisestä syystä pidentää enintään 7 vuorokaudella kerrallaan.

Lähestymiskiellon määrää aina syyttäjä joko itsensä uhatuksi tuntevan henkilön pyynnöstä tai omasta aloitteestaan. Myöskään lähestymiskielto yhteiseen asuntoon ei välttämättä edellytä kiellolla suojattavan henkilön pyyntöä. Syyttäjän on saatettava asia käräjäoikeuden käsiteltäväksi, jos kieltoon määrätty tai sillä suojattava henkilö sitä pyytää. Käräjäoikeuden on järjestettävä istunto lähestymiskielloa omaan asuntoon koskevassa asiassa mahdollisimman nopeasti ja viimeistään neljäntenä päivänä siitä, kun syyttäjälle on esitetty pyyntö asian käsittelystä käräjäoikeudessa.

Asunnon omistus- tai vuokrasuhteilla ei ole merkitystä kiellon määräämiseen. Yhteiseen asuntoon lähestymiskieltoon määrätty henkilö on velvollinen itse järjestämään itselleen asunnon kiellon voimassaoloajaksi. Kiellon määrännyt viranomainen on velvollinen informoimaan sosiaaliviranomaisia kiellosta sekä asian osapuolia mahdollisuuksista saada tukea. Laissa ei ole erityisiä säännöksiä kiellolla suojattavan henkilön ja kieltoon määrätyn henkilön yhteisten lasten huollosta eikä tapaamisoikeudesta.

Yhteiseen asuntoon lähestymiskieltoon määrättäväksi vaaditulle henkilölle on määrättävä julkinen puolustaja, jos ei ole ilmeistä, ettei hän tarvitse puolustajaa. Jos puolustaja määrätään ainoastaan lähestymiskielloa koskevassa prosessissa, kieltoon määrättäväksi vaadittua ei velvoiteta maksamaan valtiolle takaisin valtion puolustajalle maksamaa palkkiota.

Tuomioistuin voi jommankumman puolison vaatimuksesta yhteiselämän lopettamisen kaltaisen prosessin yhteydessä määrätä poliisit lähestymiskieltoon toisiaan kohtaan. Tietyn edellytyksin lähestymiskielto voidaan määrätä laajennettuna koskemaan nykyistä

laajempaa maantieteellistä aluetta.

Ruotsissa selvitettiin myös mahdollisuuksia liittää lähestymiskieltoon elektroninen valvonta. Hallituksen esityksessä (2002/03:70) todetaan kuitenkin, ettei henkilökohtaisen koskemattomuuden, oikeusvarmuuden, tehokkuuden, uskottavuuden ja teknisen varmuuden kannalta hyväksyttävää ratkaisua ollut löydettävissä. Hallituksen mukaan asiaa tulisi selvittää tekniikan kehittyttyä myöhemmin uudelleen.

Norja

Norjassa lähestymiskielto voidaan määrätä, jos on aihetta olettaa, että kieltoon määrättävä henkilö muutoin tekisi suojattavaan henkilöön kohdistuvan rikoksen, vainoaisi tätä taikka muulla tavoin loukkaisi tämän rauhaa. Lähestymiskielto voi sisältää sekä kiellon ottaa yhteyttä suojattavaan henkilöön että kiellon oleskella tietyssä paikassa. Kielto voidaan määrätä kiellolla suojattavan henkilön pyynnöstä tai kun yleiset syyt sitä vaativat. Kielto voidaan määrätä enintään vuodeksi kerrallaan.

Lähestymiskieltoa sääntelevää pykälää (straffeprocessloven § 222 a) täydennettiin 10 päivänä tammikuuta 2003 voimaan tulella lainmuutoksella. Lakiin otettiin nimenomaiset säännökset lähestymiskielton määräämisestä omaa kotia koskevana. Tällaisen kiellon määrääminen edellyttää rikoksen uhkaa sekä muunlaista lähestymiskieltoa korkeampaa todennäköisyyttä siitä, että rikos tulisi tapahtumaan. Kielto voidaan määrätä enintään kolmeksi kuukaudeksi kerrallaan. Kielton määrää syyttäjä, jonka on viiden päivän kuluessa saatettava päätöksensä lähestymiskielton määräämisestä alioikeuden käsiteltäväksi. Jos syyttäjä ei määrää kieltoa, suojaa pyytävä henkilö voi saattaa kielteisen päätöksen alioikeuden käsiteltäväksi. Kieltoon määrättäväksi vaaditulle henkilölle voidaan määrätä julkinen puolustaja ja kiellolla suojattavalle henkilölle oikeudenkäyntiavustaja.

Tanska

Tanskassa poliisiviranomainen voi ehdiste-

lutapauksissa antaa virallisen varoituksen. Toisen henkilön rauhan loukkaaminen vastoin poliisin antamaa virallista varoitusta on säädetty rangaistavaksi. Virallista varoitusta ei voida antaa, jos osapuolet asuvat yhdessä. Tanskassa on kuitenkin asetettu työryhmä, jonka tehtävänä on valmistella ehdotus lainsäädännöksi, jonka nojalla perheväkivaltaan syyllistynyt henkilö voitaisiin poistaa yhteisestä kodista.

Itävalta

Itävallassa on 1 päivänä toukokuuta 1997 tullut voimaan lainsäädäntö, jonka nojalla väkivaltaisesti käyttäytyvä henkilö voidaan poistaa asunnostaan sekä kieltää häntä palaamasta kotiinsa ja sen välittömään läheisyyteen. Sääntelyn tavoitteena on nimenomaan perheväkivallan torjunta. Sitä käytetäänkin tyypillisesti kotihälytystilanteiden yhteydessä.

Itävallassa poliisi antaa määräyksen poistua asunnosta ja kiellon palata sinne, jos on olemassa vaara, että määräyksen kohteena oleva henkilö tulisi tekemään suojattavan henkilön henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistuvan rikoksen. Harkittaessa tarvetta määrätä kielto otetaan erityisesti huomioon kieltoon määrättävän henkilön aiempi väkivaltainen käyttäytyminen. Määräyksen antaminen ei edellytä suojattavan henkilön pyyntöä. Poliisi saa hälytystilanteen yhteydessä rekisteristä tiedon aiemmista kotihälytystilanteista sekä oikeusprosesseista. Kiellon määräämisessä on otettava huomioon määräyksellä suojattavan henkilön tarve saada tehokasta suoja. Asuntoon palaamiskielton määrääminen edellyttää kuitenkin myös erityisen huomion kiinnittämistä siihen, ettei kiellon määrääminen ole suhteellisuusperiaatteen vastaista.

Poliisi voi ottaa kieltoon määrätyltä henkilöltä kotiavaimet pois. Poliisilla on velvollisuus antaa kieltoon määrätyn henkilön ottaa kotoaan mukaansa tarvittavat henkilökohtaiset tavarat. Poliisin on myös informoitava kieltoon määrättyä henkilöä mahdollisista asuinpaikoista sekä kerrottava uhrille tuki-toimistoista sekä siitä, miten hän voi saattaa asian jatkokäsittelyyn tuomioistuimessa. Kieltoon määrätyn henkilön on annettava po-

liisille osoite, josta hänet tavoittaa tiedoksiantojen vastaanottamiseksi.

Poliisin on laadittava asiasta raportti, joka käsittelee olosuhteita, jotka johtivat poliisin väliintuloon, sekä muita seikkoja, jotka voivat vaikuttaa asian jatkokäsittelyyn tuomioistuimessa. Poliisin on otettava kiellon määrääminen sisäiseen käsittelyyn 48 tunnin kuluessa sen antamisesta. Poliisin on omasta aloitteestaan otettava eri viranomaisilta sekä muilta tahoilta, kuten lääkäreiltä, selvää tapauksesta ja siihen johtaneista seikoista. Kielto on kumottava heti, kun edellytyksiä sen voimassaololle ei enää ole. Kiellon kumoamisesta on ilmoitettava välittömästi molemmille osapuolille. Poliisi ei saa kumota kieltoa pelkästään sen vuoksi, että kiellolla suojattava henkilö tätä pyytää.

Poliisin määräämä kielto on voimassa 10 vuorokautta. Jos kiellolla suojattava henkilö saattaa tämän ajan kuluessa asian jatkokäsittelyyn tuomioistuimessa, kielto on voimassa, kunnes tuomioistuin ratkaisee asian. Poliisin määräämä kielto ei kuitenkaan voi kestää yli 20 vuorokautta.

Asian käsittely tuomioistuimessa edellyttää aina kiellolla suojattavan henkilön tekemää hakemusta. Hakemus on tehtävä kymmenen vuorokauden kuluessa poliisin antamasta kiellosta. Tuomioistuimen on otettava asia käsiteltäväksi seitsemän päivän kuluessa hakemuksen vireille tulosta.

Tuomioistuimen määräys on sisällöltään samanlainen kuin poliisin antama määräys. Tuomioistuin voi siis määrätä henkilön poistumaan kotoaan sekä sen välittömästä läheisyydestä sekä kieltää häntä palaamasta sinne. Tuomioistuin voi määrätä kiellon henkilölle, joka on käyttänyt tai uhannut käyttää fyysistä väkivaltaa läheistä henkilöä kohtaan tai jonka käytös muutoin on erityisen vahingollista läheisen henkilön fyysiselle koskemattomuudelle. Lisäksi kiellon määrääminen edellyttää, että henkilö on tehnyt uhrille sietämättömäksi jatkaa asumista yhdessä hänen kanssaan.

Tuomioistuin voi myös määrätä kiellon laajennettuna koskemaan yhteydenottoa suojattavaan henkilöön ja hänen tapaamistaan sekä oleskelua tietyissä paikoissa, esimerkiksi suojattavan henkilön työpaikan tai lasten hoitopaikan läheisyydessä. Määräyksen an-

taminen edellyttää, ettei se ole kieltoon määrättävän henkilön tärkeiden etujen vastaista. Kiellolla voidaan suojata vain tekijän läheisiä sukulaista tai avio- ja avopuolisoa.

Tuomioistuin ei määräystä antaessaan käsittele sitä asiaa, jatkavatko osapuolet mahdollisesti myöhemmin asumista yhteisessä asunnossa. Määräyksen antaminen ei myöskään ole sidoksissa avioero-prosessiin, avio- liiton kumoamiseen tai mitättömäksi julistamiseen, yhteiseen omaisuuteen liittyviin prosesseihin eikä oikeuteen jäädä asumaan yhteiseen asuntoon. Määräys on voimassa enintään kolme kuukautta. Jos suojattava henkilö kuitenkin hakee avioeroa tai käynnistää häätöä tai asunnon käyttöoikeutta koskevan prosessin määräyksen voimassaoloaikana, voimassaolo jatkuu siihen saakka, kunnes kante on ratkaistu. Kiellon rikkomisesta seuraa hallinnollisuontoinen rangaistus. Rangaistus on sakkoa tai vankeutta enintään kaksi viikkoa.

Lain voimaantulon yhteydessä Itävallassa panostettiin uhria tukevan järjestelmän kehittämiseen ja luotiin kattava tukijärjestelmä, jonka puoleen uhrin on helppo kääntyä. Itävallan jokaiseen osavaltioon perustettiin tukikeskus auttamaan perheväkivallan kohteeksi joutuneita henkilöitä, eli yleensä naisia. Häätö- tai kieltomääräyksen antamisen yhteydessä poliisilla on velvollisuus informoida suojattavaa henkilöä tukikeskuksen olemassaolosta. Samoin poliisin on vuorokauden kuluessa otettava yhteyttä tukikeskukseen, joka puolestaan ottaa yhteyttä uhuriin. Poliisi kertoo tukikeskukselle määräyksen antamisesta, tekijän käyttäytymisestä sekä muista olosuhteista. Tukikeskus toimii sekä uhrin henkisenä tukena että neuvoo häntä määräyksen saattamisessa jatkokäsittelyyn tuomioistuimessa. Lain soveltamisessa tärkeänä tavoitteena on entistä tiiviimpi yhteistyö viranomaisten sekä uhria tukevien järjestöjen kesken.

Lakia sovelletaan noin 8 miljoonan asukkaan Itävallassa varsin paljon, enemmän kuin odotettiin. Myös kokemukset ovat hyvin myönteisiä. Lain voimaantulon jälkeen ensimmäisenä vuotena toukokuusta 1997 huttikuuhun 1998 poliisi antoi yhteensä 1993 häätöä ja kieltoa palata kotiin. Vuoden 1998 toisella puoliskolla määräykset lisään-

tyivät ja vuonna 1998 niitä annettiin yhteensä 2673. Vuonna 1999 kieltojen määrä nousi 3076:een ja vuonna 2000 poliisi määräsi 3354 kieltoa. Ensimmäisen vuoden aikana tuomioistuimeen tehtiin 577 hakemusta kielon jatkamiseksi. Näistä 462 tapauksessa kieltoa jatkettiin ja 57 tapauksessa hakemus hylättiin, osa hakemuksista oli vielä ratkaisematta tutkimuksen tekohetkellä. Kieltoa noudatetaan hyvin, vain 10 % kieltoon määrätystä yrittää rikkoa sitä.

Saksa

Saksassa ei ole lähestymiskieltotyypistä lainsäädäntöä, jonka tavoitteena olisi potentiaalisen uhrin suojaaminen. Saksassa väkivaltaisesti perheenjäseniään kohtaan käyttäytyneet henkilö voidaan kuitenkin eräissä tilanteissa poistaa perheen yhteisestä kodista ja sen välittömästä läheisyydestä poliisilain tai siviilioikeudellisten säännösten nojalla. Poliisilain nojalla tapahtuva paikalta poistaminen on voimassa muutamia tunteja ja sitä säännellään tarkemmin eri osavaltioiden lainsäädännössä. Siviilioikeudelliset säännökset koskevat asunnon käyttöoikeutta (siviililain § 1361 b). Jos aviopuolisot asuvat erillään tai jos toinen heistä haluaisi asua erillään, hän voi hakea yksinomaista käyttöoikeutta asuntoon tai osaan siitä. Tuomioistuin myöntää aviopuolisolle yksinomaisen käyttöoikeuden, jos se on tarpeellista suurempien vaikeuksien välttämiseksi. Määräys on voimassa avioeroon saakka. Jos yhdessä asuvat henkilöt eivät ole avioliitossa, vastaaja voidaan velvoittaa poistumaan asunnosta vain silloin, jos hakija omistaa asunnon yksin tai on yksin vuokrannut sen.

Yhdistynyt kuningaskunta

Yhdistyneessä kuningaskunnassa tuomioistuin voi perhelain (Family Law Act) IV osan säännösten nojalla hakemuksesta kieltää parisuhteen toista osapuolta ahdistelemasta hakijaa tai hakijan kanssa asuvaa lasta (non-molestation order). Kielto voi koskea tiettyjä tekoja tai ahdistelua yleisesti. Tuomioistuin voi antaa kieltomääräyksen myös omasta

aloitteestaan muun perhettä koskevan prosessin yhteydessä. Tuomioistuin voi hakemuksesta määrätä siitä, kuka saa jäädä asumaan yhteiseen kotiin ja kuka joutuu poistumaan kodista ja sen läheisyydestä (occupation order).

Määräystä voivat hakea nykyiset tai entiset avio- ja avopuolisot tai muut asuinkumppanit, kihlakumppanit, laissa määritellyt sukulaiset tai saman perheasioita koskevan oikeudenkäynnin osapuolet. Muut henkilöt kuin nykyinen tai entinen aviopuoliso tai avopuoliso voivat kuitenkin hakea asumista koskevaa määräystä vain silloin, jos heillä on oikeus hallita asuntoa.

Asumista koskevan määräyksen antamisesta päättäessään tuomioistuin vertailee eri vaihtoehtojen etuja ja haittoja ("balance of harm" test). Tuomioistuin voi asumista koskevan määräyksen yhteydessä antaa määräyksiä myös esimerkiksi vuokran tai lainan maksamisesta tai irtaimiston omistuksesta tai siitä huolehtimisesta. Tuomioistuin voi tietyn edellytyksin antaa määräyksen toista osapuolta kuulematta.

Kieltoon voidaan liittää poliisin oikeus pidättää kieltoon määrätty, jos tämä rikko kieltoa. Ilman tällaista pidättämistä koskevaa määräystä kiellon rikkojaa ei voida pidättää. Poliisin on saatettava kiellon rikkomista koskeva asia tuomioistuimen käsiteltäväksi vuorokauden kuluessa pidättämisestä.

Lapsia koskevan lain (Children Act) säännösten nojalla lapsen epäilty hyväksikäyttäjä voidaan poistaa yhteisestä kodista sen sijaan, että lapsen olisi muutettava pois. Epäillyn poistaminen edellyttää, että hänen poistamisensa vaikuttaisi lapsen kärsimystä vähentävästi ja että samassa taloudessa asuu toinen henkilö, joka voi pitää lapsesta huolta ja että hän antaa suostumuksen epäillyn poistamiseen.

Irlanti

Irlannissa tuomioistuin voi vuoden 1996 perheväkivaltalain (Domestic Violence Act) nojalla antaa kahdenlaisia perheväkivallan uhrin suojaksi tarkoitettuja määräyksiä. Ensinnäkin tuomioistuin voi hakijan tai lapsen turvallisuuden ja hyvinvoinnin niin vaa-

tiessa kieltää väkivaltaista henkilöä käyttämästä väkivaltaa tai uhkaamista sillä taikka häiritsemästä tai pelottelemasta hakijaa tai lasta (safety order). Tämä määräys ei pakota kieltoon määrättyä muuttamaan yhteisestä kodista. Jos osapuolet asuvat erillään, kiello voi koskea myös oleskelua toisen osapuolen kodin läheisyydessä. Määräys voidaan antaa enintään viideksi vuodeksi kerrallaan.

Toiseksi tuomioistuimien voi määrätä väkivaltaisesti käyttäytyneen henkilön poistumaan hänen ja väkivallan uhrin yhteisestä kodista (barring order). Myös tämän määräyksen yhteydessä tuomioistuimien voi kieltää käyttämästä väkivaltaa hakijaa tai lasta kohtaan sekä kieltää väkivallalla uhkaamisen, hakijan tai lapsen häiritsemisen ja pelottelun sekä kieltää oleskelun hakijan tai lapsen asunnon läheisyydessä. Määräys voidaan antaa enintään kolmeksi vuodeksi kerrallaan ja se voidaan uudistaa. Määräys voidaan antaa myös väliaikaisena, ei kuitenkaan kieltoon määrättäväksi vaadittua kuulematta.

Määräyksellä poistua yhteisestä asunnosta voidaan suojata aviopuolisoita ja avopuolisoita toisiltaan sekä täysi-ikäisten lasten kanssa yhdessä asuvia vanhempia lapsiltaan. Avopuolison poistaminen yhteisestä asunnosta edellyttää, että osapuolet ovat viimeksi kuluneen yhdeksän kuukauden kuluessa asuneet vähintään kuusi kuukautta yhdessä. Määräystä asunnosta poistumisesta ei voida antaa avopuolisoitten eikä täysi-ikäisten lasten ja vanhempien välillä, jos vastaaja omistaa koko asunnon tai suuremman osan asunnosta kuin hakija. Eräissä tapauksissa terveysviranomaiset (health board) voivat tehdä hakemuksen määräyksellä suojattavan henkilön puolesta.

Tuomioistuimen antaman määräyksen rikominen on säädetty rangaistavaksi. Rangaistusseuraamus on sakkoa tai enintään vuosi vankeutta.

2.3. Nykytilan arviointi

Perheväkivallan ennalta estäminen

Tutkimukset ja tilastot osoittavat, että perheväkivalta on Suomessa vakava ongelma. Perheväkivalta on yleensä naisiin kohdistu-

vaa väkivaltaa. Perheväkivalta ei ole perheen sisäinen ongelma, vaan asia, johon yhteiskunnan on puututtava. Useissa tapauksissa väkivallan loppuminen edellyttää henkilöiden erottamista toisistaan. Perheväkivaltatilanteiden ennalta estämiseen on tässä mielessä edellä jaksossa 2.1. tarkemmin selostetuina tavoit pyritty puuttamaan lainsäädännön keinoin. Perheväkivaltatilanne saatetaan hetkellisesti saada ratkaistua poliisilain säännösten nojalla poistamalla väkivaltaisesti käyttäytyneet henkilöt kodistaan. Kuitenkin viimeistään vuorokauden kuluttua kiinni ottamisesta hän voi palata kotiinsa. Vakavissa tilanteissa seurauksena saattaa olla uusi perheväkivaltatilanne. Nykyisin lainsäädännöstä ei tällaisessa tilanteessa löydy keinoja uuden väkivallanteen ennalta estämiseen. Perheväkivallan uhri ei voi saada tekijää vastaan lähestymiskieltoa, jos hän asuu yhdessä tämän kanssa. Siviilioikeudelliset keinot ovat puolestaan akuutissa tilanteessa liian hitaita ja niiden käyttöala on rajoitettu. Myös se, että yhteiselämän lopettamista tai vuokrasuhteen jatkamista ja siitä vapauttamista voidaan hakea vain kääntymällä tuomioistuimen puoleen, saattaa käytännössä vähentää niiden käyttöä.

Nykyisin vakavasta perheväkivallasta seuraa käytännössä usein se, että perheväkivallan uhrin on haettava asuinpaikka esimerkiksi tuttavien tai sukulaisten luota taikka turvakodista, kun taas tekijä jää asumaan yhteiseen asuntoon. Tätä voidaan pitää epäoikeudenmukaisena. Kaikille uhreille ei myöskään riitä turvakotipaikkoja. Suomen 23 turvakodissa on yhteensä noin 124 turvakotipaikkaa. Asiakkaita joudutaan kääntymään turvakodeista tilan puutteen vuoksi eniten pääkaupunkiseudulla. Muualla maassa välimatkat turvakotiin saattavat olla niin pitkät, ettei perheväkivallan uhrilla sen vuoksi ole edes mahdollisuuksia hakea suojaa turvakodista. Perheväkivaltaa kohdannut henkilö päättää myös usein jäädä asumaan yhteiseen kotiin ja kestää jatkuvan perheväkivallan, koska suojan hakeminen edellyttäisi lähtemistä toiselle paikkakunnalle, mikä taas johtaisi lasten koulun ja kaveripiirin muutokseen. Perheväkivallan uhri saattaa myös pelätä, että väkivalta pahenee, jos hän jättää väkivaltaisen puolisonsa, tai hän voi kokea, ettei hän selviä ta-

loudellisesti yksin. Uhrilla ei välttämättä ole myöskään voimia irrottautua suhteesta, vaikka hän sitä haluaisikin.

Samassa asunnossa asuviin sovellettavaa lähestymiskielto-tyypistä lainsäädäntöä on olemassa useissa muissa Euroopan valtioissa. Lähestymiskielto-lainsäädännön laajentaminen sovellettavaksi samassa asunnossa asuviin on joko hiljattain tullut voimaan tai parhaillaan valmisteltavana muun muassa Ruotsissa, Tanskassa ja Norjassa. Edellä mainituista syistä se olisi tarpeellinen myös Suomessa.

Toimenpiteistä luopuminen pahoinpitelyssä

Tilastojen mukaan rikoslain 21 luvun 17 §:n merkitys syyttämättä jättämisen perusteena on käytännössä varsin huomattava. Asianomistajan pyynnön painoarvo näyttää muodostuneen merkittävämmäksi kuin eduskunta lakia säätäessään tarkoitti. Syytteen jättäminen nostamatta asianomistajan pyynnön perusteella on kuitenkin vähentynyt valtakunnansyyttäjän pahoinpitelyrikosten seuraamusluonteista syyttämättä jättämistä koskevan yleisen ohjeen antamista seuraavina vuosina 2000—2002. Vaikka valtakunnansyyttäjän antama yleinen ohje on ohjannut syyttämättä jättämiskäytäntöä tarkoitettuun suuntaan, asianomistajan pyynnön painoarvo on edelleen huomattava.

Syyttäjän on käytännössä erittäin vaikea selvittää, onko asianomistaja esittänyt pyynnön vapaaehtoisesti ja ilman painostusta. Vaarana on, että säännöksen perusteella syyttämättä jää tapauksia, joissa asianomistaja on tehnyt pyynnön painostuksen alaisena. Pynnön ratkaiseva merkitys syytteen nostamatta jättämiseen saattaa myös lisätä asianomistajaan kohdistuvaa painostusta.

Rikoslain 21 luvun 17 §:ää sovelletaan pahoinpitelyjen perustekomuotoon asianosaisten välisestä suhteesta riippumatta. Säännöksen taustalla lienee kuitenkin ollut ajatus sen soveltamisesta erityisesti parisuhdeväkivallassa ja muussa perheväkivallassa, vaikka tämä ei suoraan ilmene lakivaliokunnan mietinnöstä. Asianomistajan tahdon noudattamisen tarkoituksena voi olla perheen koossa pitäminen pahoinpitelyn asianomistajan sitä

halutessa sekä perheväkivallan erityispiirteiden huomioon ottaminen. Asianomistaja saattaa pyytää syytteen jättämistä nostamatta myös esimerkiksi silloin, jos tekijä on muu hänelle läheinen tai tuttu henkilö.

Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 8 §:n 1 kohdassa säädetään syyttämättä jättämisestä kohtuusperusteen nojalla. Säännöksen mukaan jollei tärkeä yleinen tai yksityinen etu muuta vaadi, virallinen syyttäjä saa jättää syytteen nostamatta, milloin oikeudenkäyntiä ja rangaistusta on pidettävä kohtuuttomina tai tarkoituksettomina ottaen huomioon tekijän ja asianomistajan välillä saavutettu sovinto tai muu tekijän toiminta rikoksensa vaikutusten estämiseksi tai poistamiseksi, hänen henkilökohtaiset olonsa, rikoksesta hänelle aiheutuvat muut seuraukset, sosiaali- ja terveydenhuollon toimet tai muut seikat.

Lain esitöiden (HE 79/1989 vp, myös HE 82/1995 vp) mukaan syyte voitaisiin jättää nostamatta esimerkiksi silloin, kun rikosentekijään kohdistetaan syytteen nostamisen aikaan alkoholistien tai huumeidenkäyttäjien vieroitukseen tarkoitettua hoitoa. Vastaavasti esimerkiksi hoito väkivallan kierteen katkaisemiseksi voi olla säännöksessä tarkoitettu sosiaali- tai terveydenhuollon toimi, jonka perusteella syyte voidaan jättää nostamatta. Edellä mainituissa hallituksen esityksissä mainitaan esimerkkinä kohdassa tarkoitetuista muista seikoista asianomistajan nimenomainen toivomus, ettei syytettä nostettaisi.

Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 8 §:n 1 kohdan säännöksessä asianomistajan pyyntö jättää syyte nostamatta on yksi syyttämättä jättämisperuste muiden kohtuusperusteiden joukossa. Sen sijaan rikoslain 21 luvun 17 §:ssä asianomistajan pyynnölle annetaan ratkaiseva merkitys. Rikoslain säännös koskee vain pahoinpitelyn perustekomuotoa. Pahoinpitelyn ei voida katsoa poikkeavan muista rikoksista siten, että sen syyttämättä jättäminen edellyttäisi suuremman painoarvon antamista asianomistajan mielipiteelle kuin muissa virallisen syytteen alaisissa rikoksissa. Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain säännös ilmaisee rikoslain säännöstä paremmin merkityksen, joka asianomistajan pyynnölle jättää syyte nostamatta olisi annettava pahoinpitelyjen

syyteharkinnassa. Näistä syistä esityksessä ehdotetaan, että rikoslain 21 luvun 17 § kumottaisiin.

Rikoslain 20 luvun 12 § sisältää lain 21 luvun 17 §:ää vastaavan, eräisiin seksuaalirikoksiin sovellettavan säännöksen toimenpiteistä luopumisesta. Seksuaalirikokset uudistettiin vuoden 1999 alussa voimaan tulleella lailla. Uudistuksessa seksuaalirikokset säädettiin entistä laajemmin virallisen syytteen alaisiksi, mutta raiskauksen perustekomuodon ja eräiden muiden seksuaalirikosten osalta lakiin otettiin säännös, jonka nojalla syyttäjä voi jättää syytteen nostamatta, jos asianomistaja sitä omasta vakaasta tahdostaan pyytää eikä tärkeä yleinen tai yksityinen etu vaadi syytteen nostamista.

Seksuaalirikosten toimenpiteistä luopumista koskevan pykälän säätäminen johtui osin erilaisista syistä kuin pahoinpitelyn vastaavan pykälän säätäminen. Asianomistajan pyynnölle haluttiin antaa tavallista merkittävämpi painoarvo syyteharkinnassa sen vuoksi, että juuri seksuaalirikokset saattavat olla asianomistajalle hyvin kipeitä ja vaikeita asioita. Seksuaalirikoksen uhri voi haluta välttää oikeudenkäynnin, jottei hänen tarvitsisi käsitellä tilannetta enää uudelleen. Hän voi esimerkiksi pelätä oikeudenkäyntiin liittyvää julkisuutta tai omien intiimien asioiden käsittelyä tuomioistuimessa. Samoin huomiota kiinnitettiin lapsen etuun ja katsottiin, että varsinkin suhteellisen vartuneelle lapselle oikeudenkäynti voi olla vaikea kokemus ja lapsen edun vastainen. Toisaalta säännöksen taustalla on myös samankaltaisia ajatuksia kuin pahoinpitelyn vastaavassa säännöksessä. Yhtenä perusteena säännökselle nähtiin nimittäin uhrin ja tekijän välinen suhde esimerkiksi silloin, kun kysymys on avioliitossa tapahtuneesta raiskauksesta, sekä näytön esittämiseen liittyvät ongelmat tilanteessa, jossa asianomistaja ei ole halukas myötävaikuttamaan asian käsittelyyn oikeudessa. Seksuaalirikosten osalta syyttämättä jättäminen erityissäännöksen nojalla ei kuitenkaan ole yhtä laajamittaista kuin pahoinpitelyissä. Esimerkiksi vuonna 2001 poliisin tietoon tuli 1224 ja syyttäjälle ilmoitettiin 850 seksuaalirikosta. Tarkkaa tietoa siitä, monessako jutussa syyte jätettiin nostamatta rikoslain 20 luvun 12 §:n nojalla, ei ole saatavissa, sil-

lä nämä tilanteet sisältyvät kohtaan ”muu lainkohta”, jonka nojalla syyte jätettiin nostamatta yhteensä 10 seksuaalirikoksessa. Näistä syistä esityksessä ei ehdoteta rikoslain 20 luvun 12 §:ää kumottavaksi.

3. Esityksen tavoitteet ja keskeiset ehdotukset

3.1. Yleistä

Esityksen tavoitteena on lainsäädännöllisin keinoin torjua perheväkivaltaa ja helpottaa perheväkivallan uhrien asemaa sekä parantaa pahoinpitelyn uhrien rikosoikeudellista suojaa vähentämällä syylliseksi epäiltyjen mahdollisuuksia estää syytteen nostaminen.

Esityksessä ehdotetaan lähestymiskiellosta annettua lakia muutettavaksi siten, että lakia voitaisiin soveltaa myös silloin, kun asiaan osalliset asuvat samassa asunnossa. Ehdotetun lainsäädännön nojalla väkivallan tekijää voitaisiin estää palaamasta uhrin luokse. Lakia muutettaisiin tavalla, joka mahdollistaa perheväkivallan uhrin suojelemisen tulevilta väkivallanteoilta tehokkaasti ja nopeasti. Ehdotettujen muutosten johdosta perheväkivallan uhria voitaisiin suojata heti, kun hän on suojan tarpeessa, eikä hänen tarvitsisi ensin järjestää asumista erilleen väkivallantekijästä.

Esityksellä parannettaisiin naisten asemaa ja perheväkivaltaa kokemaan joutuvien lasten asemaa. Perheväkivallan uhri on yleensä nainen ja tekijä mies. Perheväkivallan uhreja on kaiken ikäisten, koulutukseltaan ja etniseltä taustaltaan erilaisten naisten joukossa. Perheväkivalta on usein jatkunut pitkään. Tällöin se aiheuttaa uhrille kriisin ja trauman, joka voi olla vakava uhka uhrin itsetunnolle ja ihmisarvolle. Pitkään perheväkivallasta kärsineen henkilön voi olla vaikea löytää ongelmaan ratkaisua ilman ulkopuolisen tahon puuttumista asiaan ja siksi viranomaisten väliintulo voikin olla ratkaiseva edistysaskel tilanteen helpottamiseksi. Viranomaisten puuttuminen perheväkivallasta parantaisi myös erityisesti sellaisten perheväkivallan uhreiksi joutuneiden maahanmuuttajien asemaa, jotka eivät ole tietoisia suomalaisen yhteiskunnan kielteisestä suhtautumisesta perheväkival-

taan. Perheväkivalta vaikuttaa aina myös lapsiin, vaikka he eivät joutuisikaan suoranaisen fyysisen väkivallan kohteiksi. Lapset tietävät kotona tapahtuvasta väkivallasta lähes aina. Perheväkivallan sivusta seuraamista voidaan pitää lapsiin kohdistuvana henkisenä väkivaltana. Se aiheuttaa lapsessa turvattomuuden tunteen, surua, pelkoa, ahdistusta ja syyllisyyttä sekä vaikuttaa lapsen kasvuun, kehitykseen ja yleiseen hyvinvointiin.

Esityksellä parannettaisiin myös ikäryhmien välistä tasa-arvoa. Lähestymiskiellosta annettuun lakiin ehdotetut uudet säännökset soveltuisivat silloinkin, kun henkilöt muun syyn kuin parisuhteen vuoksi asuvat yhdessä. Säännöksiä voitaisiin soveltaa esimerkiksi silloin, kun vanhempi kohtaa väkivaltaa samassa asunnossa asuvan täysi-ikäisen lapsensa taholta.

Lähestymiskiellosta annettuun lakiin ehdotettujen muutosten tärkein merkitys olisi, että uusilla säännöksillä mahdollistettaisiin ennakollinen puuttuminen tulevaisuudessa todennäköisesti tapahtuviin väkivallantekoihin. Ehdotetut säännökset ilmaisevat yhteiskunnan pitävän perheväkivaltaa kielteisenä ilmiönä, johon suhtaudutaan vakavasti. Tätä kautta lähestymiskielto saattaisi herättää myös väkivallan tekijän ymmärtämään tekinsa paheksuttavuus ja siten ehkäistä tulevia väkivallantekoja. Esityksellä saatettaisiin ehkäistä perheväkivaltaa myös siten, että mahdollinen väkivallan tekijä jättäisikin asunnosta poistamisen pelossa käyttämättä väkivaltaa. Ehdotetut muutokset voisivat myös edistää rikosvastuun toteutumista. Jos rikos on jo tapahtunut, uhri voi kiellon tuoman turvan vuoksi ilman väkivallan uhkaa kertoa tapahtuneesta esitutkinnassa ja pääkäsittelyssä. Tämä helpottaa syyttäjää esittämään näyttöä perheväkivaltajutuissa ja edistää tekijän saattamista teostaan rikosoikeudelliseen vastuuseen.

Lähestymiskiellosta annetun lain muuttaminen ei poista tarvetta lisätä turvakotipaikkoja, eikä sen tule vaikeuttaa turvakotiin pääsemistä. Perheväkivallan uhrin turvallisuuden takaaminen saattaa lähestymiskiellon määrittämisestä huolimatta edellyttää hakeutumista joksikin aikaa turvakotiin. Perheväkivallan uhri voi joutua hakeutumaan turvakotiin myös saadakseen nopeasti tukea trauman

hoitoon ja apua oman tilanteensa selvittämiseen. Turvakoti voi auttaa perheväkivallan uhria apuverkoston luomisessa ja tukitoimien etsimisessä kotiin. Lähestymiskiellon turvin kiellolla suojattavan henkilön on näissä tilanteissa halutessaan turvallisempaa palata omaan kotiinsa.

Pahoinpitelyn erityisen toimenpiteistä lupomissäännöksen kumoamisen tarkoituksena on vähentää pahoinpitelyyn syyllistyneen mahdollisuuksia välttää rikoksensa rikosoikeudellisia seuraamuksia painostamalla asianomistajaa peruuttamaan tekemänsä rikosilmoitus tai pyytämään syytteen jättämistä nostamatta. Säännöksen kumoaminen vaikuttaisi käytännössä erityisesti perheväkivallasta ja muusta läheisten ihmisten välisestä väkivallasta syyttämiseen. Säännöksen kumoamisella ilmaistaisiin yhteiskunnan pitävän pahoinpitelyä rangaistavana tekona, jonka moitittavuus ei riipu siitä, kohdistuuko se läheiseen vai vieraaseen henkilöön ja haluaako asianomistaja syytettä nostettavaksi vai ei. Pahoinpitelyistä syyttäminen asettamatta asianomistajan pyyntöä erityiseksi perusteeksi jättää syyte nostamatta saattaisi myös vähentää pahoinpitelyn uhreihin kohdistuvaa painostusta.

Yksinomaan lainsäädäntö ei kuitenkaan ole riittävä keino torjua perheväkivaltaa. Perheväkivallan torjunta on sitä tehokkaampaa, mitä paremmin viranomaiset osaavat tunnistaa väkivallan ja ryhtyä tarvittaviin toimenpiteisiin. Sen vuoksi poliisien, syyttäjien, tuomareiden, sosiaali- ja terveydenhuollon viranomaisten sekä hätäkeskusten henkilökunnan kouluttaminen perheväkivaltakysymyksissä olisi tarpeellista. Jotta perheen sisäinen lähestymiskielto toimisi tavoitteensa mukaisesti, viranomaisyhteistyön on oltava tiivistä ja siitä on erityisesti poliisin ja käräjäoikeuden välillä sovittava paikkakuntaakohtaisesti. Lähestymiskiellojen valvonta on myös tärkeässä asemassa. Lisäksi lähestymiskieltoon määräämisen ja pahoinpitelyrikoksen tutkinnan, syyttämisen tai tuomitsemisen yhteydessä sekä uhrille että tekijälle tulisi tarjota tietoa siitä, mistä he voivat saada tukea ja apua. Väkivallasta toipuminen ja sen loppuminen perheessä edellyttää usein sekä perheväkivallan uhrin että tekijän auttamista sosiaaliryöntein. Perheväkivallan uhri tarvitsee yh-

teiskunnan apua ja häntä tulisikin auttaa henkistä tukea ja käytännön neuvoja tarjoamalla. Tekijä puolestaan saattaa tarvita hoitoa ja hänet tulisi ohjata osallistumaan väkivallan katkaisuun tähtääviin ohjelmiin. Eri toimijoiden tulisi kehittää paikkakuntakohtaisesti yhteistyötä niin, että uhri saisi tarvitsemansa tuen ja tekijä hoidon. Parhaaseen tulokseen päästään, jos kaikkia keinoja käytetään samanaikaisesti.

3.2. Lähestymiskiellosta annetun lain muuttaminen

Perheen sisäisen lähestymiskiellon luonne

Esityksessä ehdotettu velvollisuus poistua omasta kodista ja kiello palata sinne olisi luonteeltaan lähestymiskielto. Sen tarkoitus on torjua perheväkivaltaa ennalta. Lähestymiskielto ei siis ole rangaistus, vaan preventiivinen keino. Epäilystä rikoksesta on esitutkintalain (449/1987) nojalla toimitettava esitutkinta, minkä lisäksi voidaan edellytysten täytyessä määrätä lähestymiskielto. Lähestymiskielto ei ole vaihtoehto jo tapahtuneen rikoksen seuraamukseksi.

Samassa asunnossa asuviin sovellettavan lähestymiskiellon nimitykseksi ehdotetaan perheen sisäistä lähestymiskieltoa. Nimitys kuvaisi sitä, että yleisimmin kieltoon määrätty henkilö ja kiellolla suojattava henkilö kuuluisivat samaan perheeseen. Kiellon soveltamisala ei kuitenkaan rajoittuisi perheen käsitteeseen, sillä olennaista olisi samassa asunnossa asuminen. Nimitys ei tältä osin olisi siten täysin onnistunut. Toisena vaihtoehtona esillä onkin ollut nimitys yhdessä asuvien välinen lähestymiskielto, joka olisi ehkä tarpeettoman pitkä ja antaisi sen vaikutelman, että lähestymiskielto koskee myös kiellolla suojattavaa henkilöä. Ruotsissa käytetty nimitys lähestymiskielto yhteiseen asuntoon ei myöskään kuvaa kiellon sisältöä täysin oikein, sillä kiello koskee myös muun muassa yhteydenottoja. Valmistelun alkuvaiheessa käytetty nimitys häätö taas voisi sekoittaa esimerkiksi vuokra-asunnosta häätämiseen, eikä sillä myöskään olisi riittävää liittymäkohtaa lähestymiskiellon käsitteeseen. Ruotsiksi ehdotetaan kuitenkin käytettäväksi käsi-

teitä ”besöksförbud avseende gemensam bostad”. Erotukseksi perheen sisäisestä lähestymiskiellosta, voimassa olevan lain mukaisesti, muihin kuin samassa asunnossa asuviin sovellettavaa lähestymiskieltoa kutsutaan jäjempänä tämän esityksen perusteluissa tavalliseksi lähestymiskielloksi.

Perheen sisäiseen lähestymiskieltoon sovellettaisiin mahdollisimman pitkälle samoja säännöksiä kuin tavalliseen lähestymiskieltoon. Lakiin otettaisiin säännökset perheen sisäisestä lähestymiskiellosta silloin, kun säännökset poikkeavat tavallisesta lähestymiskiellosta. Tärkeimmät eroavuuden perheen sisäisen ja tavallisen lähestymiskiellon välillä koskisivat kiellon määräämisen edellytyksiä, sisältöä, voimassaoloaika sekä käräjäoikeuskäsittelyn määräaikoja silloin, kun pidättämiseen oikeutettu virkamies on määrännyt väliaikaisen lähestymiskiellon. Lähestymiskieltoa koskevia säännöksiä sovellettaisiin aina, jos perheen sisäisestä lähestymiskiellosta ei säädettäisi toisin.

Perheen sisäisen lähestymiskiellon sisältö

Samoin kuin tavallinen lähestymiskielto, myös perheen sisäinen lähestymiskielto olisi lähtökohtaisesti perusmuotoinen. Perusmuotoiseen perheen sisäiseen lähestymiskieltoon määrätyn henkilön olisi poistuttava asunnosta, jossa hän ja kiellolla suojattava henkilö asuvat vakituisesti, eikä hän saisi palata sinne. Velvollisuus poistua asunnosta on välttämätön, jotta kielloa pystytään valvomaan ja jotta kiellolla pystytään suojaamaan samassa asunnossa asuvaa henkilöä rikoksen uhriksi joutumiselta. Perusmuotoiseen perheen sisäiseen lähestymiskieltoon määrätty henkilö ei myöskään saisi tavata eikä muutoinkaan ottaa yhteyttä henkilöön, jota kiellolla suojataan. Kiellettyä olisi myös suojattavan henkilön seuraaminen ja tarkkailu. Jos olisi syytä olettaa, ettei perusmuotoinen perheen sisäinen lähestymiskielto olisi riittävä rikoksen uhan torjumiseksi, perheen sisäinen lähestymiskielto voitaisiin määrätä laajennettuna koskemaan oleskelua tietyssä paikassa samoin kuin tavallinenkin lähestymiskielto. Käytännössä saattaisi olla tarpeellista määrätä lähestymiskielto koskemaan oleskelua tie-

tyllä alueella kiellolla suojattavan ja kieltoon määrätyn henkilön yhteisen asunnon läheisyydessä. Kielto ei koskisi yhteydenottoja, joihin on asiallinen peruste ja jotka ovat ihmisen tarpeellisia.

Perheen sisäisellä lähestymiskiellolla ei puututtaisi asiaan osallisten henkilöiden taloudellisiin velvollisuuksiin, asunnon omistus- tai vuokrasuhteisiin eikä koti-irtaimiston jakoon. Kiellon määrittämisellä ei olisi oikeudellisia vaikutuksia kiellolla suojattavan ja kieltoon määrätyn henkilön yhteisten lasten huoltoon, tapaamisoikeuteen eikä elatukseen.

Kieltoon määrätyn henkilön tulisi saada haltuunsa henkilökohtaiset tavaransa, joita hän tarvitsee kiellon voimassaoloaikana. Ratkaisussa, jolla perheen sisäinen lähestymiskielto määritetään, tulisi määrätä tämän asian järjestämisestä.

Perheen sisäisen lähestymiskiellon määrittämisen edellytykset

Ehdotetut säännökset tarkoittaisivat sitä, että lähestymiskielto olisi mahdollista määrätä riippumatta suojattavan henkilön ja kieltoon määrättävän henkilön yhdessä tai erillään asumisesta. Edellytykset kiellon määrittämiselle olisivat kuitenkin tiukemmat silloin, jos asiaan osalliset asuvat samassa asunnossa. Tiukemmat edellytykset ovat perusteltuja sen vuoksi, että omasta kodista poistumisvelvoitteen sisältävä perheen sisäinen lähestymiskielto merkitsee voimakkaampaa puuttumista kieltoon määrättävän henkilön vapauksiin ja oikeuksiin kuin tavallinen lähestymiskielto.

Perheen sisäinen lähestymiskielto voitaisiin määrätä vain, jos henkilön, jota vastaan kieltoa pyydetään, uhkauksista, aiemmista rikoksista tai muusta käyttäytymisestä voidaan päätellä, että hän todennäköisesti tulisi tekemään itsensä uhatuksi tuntevan henkilön henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistuvaan rikokseen. Lisäksi edellytettäisiin, ettei kiellon määrittäminen olisi kohtuutonta ottaen huomioon uhkaavan rikoksen vakavuus, samassa asunnossa asuvien henkilöiden olosuhteet ja muut asiassa ilmenneet seikat.

Perheen sisäisen lähestymiskiellon määrittämisen edellytykset poikkeaisivat kolmessa suhteessa tavallisen lähestymiskiellon mää-

rittämisen edellytyksistä. Ensinnäkin kielto voitaisiin määrätä ainoastaan henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistuvan rikoksen tai sen uhan torjumiseksi, ei sen sijaan silloin, jos kysymys on rauhaan kohdistuvasta rikoksesta tai häirinnästä. Toiseksi perheen sisäisen lähestymiskiellon määrittäminen edellyttäisi korkeampaa todennäköisyyttä siitä, että kiellon määrittämättä jättäminen johtaisi edellä tarkoitettuun rikokseen. Kolmanneksi perheen sisäisen lähestymiskiellon määrittäminen edellyttäisi myös kokonaisuarkintaa. Jos perheen sisäisen lähestymiskiellon edellytykset olisivat olemassa, kielto voitaisiin määrätä laajennettuna samoin lisäedellytyksin kuin laajennettu lähestymiskielto voidaan voimassa olevien säännösten mukaan määrätä.

Lähestymiskiellon voimassaolo

Koska omasta kodista poistumisvelvoitteen sisältävä perheen sisäinen lähestymiskielto merkitsee tavallista lähestymiskieltoa voimakkaampaa puuttumista kieltoon määrätyn henkilön oikeuksiin ja vapauksiin, on perusteltua, että tiukempien edellytysten lisäksi myös kiellon voimassaoloaika olisi huomattavasti tavallisen lähestymiskiellon enimmäiskestoaikaa yhtä vuotta lyhyempi. Esityksessä ehdotetaan, että perheen sisäinen lähestymiskielto voitaisiin määrätä enintään kolmeksi kuukaudeksi. Kiellon voimassaoloaika tulisi harkita tapauskohtaisesti, joten kieltoa ei tulisi määrätä säännönmukaisesti kolmen kuukauden ajaksi.

Kiellon voimassaolon aikana kiellolla suojattava ja kieltoon määrätty henkilö voivat kumpikin tahoillaan pohtia kiellon määrittämiseen johtaneita syitä ja yhdessä asumisen jatkumahdollisuuksia. Kiellolla suojattavalla henkilöllä on mahdollisuus rauhassa tehdä päätös siitä, haluaako hän jatkaa asumista kieltoon määrätyn henkilön kanssa. Jos jompikumpi päättää, ettei jatka elämistä toisen kanssa, hänen olisi hyvä jo kiellon voimassaoloaikana ryhtyä toimenpiteisiin erilleen muuttamisen järjestämiseksi. Tällöin käytävissä on tarvittaessa myös avioliittolain 24 §:n yhteiselämän lopettamista tai asuinhuoneiston vuokrauksesta annetun lain

48 §:n vuokrasuhteen jatkamista ja vuokrasuhteesta vapauttamista koskevan hakeuksen tekeminen.

Voimassa olevan lain mukaan tavallinen lähestymiskielto voidaan määrätä enintään yhdeksi vuodeksi. Kielto voidaan uudistaa. Tällöin kiellon edellytykset tutkitaan uudelleen uuden aineiston pohjalta. Uudistamiskertoja ei ole rajoitettu. Esityksessä ehdotetaan, että tavallinen lähestymiskielto voitaisiin sitä uudistettaessa määrätä vuoden sijasta enintään kahdeksi vuodeksi. Mahdollisuus olisi tarkoitettu niitä tilanteita varten, joissa lähestymiskielto ei ole tehonnut eikä tilanne ole vuoden aikana rauhoittunut, vaan kiellon määräämisen edellytykset ovat kieltoa uudelleen haettaessa edelleen olemassa. Mahdollisuus määrätä kahden vuoden pituinen lähestymiskielto helpottaisi itsensä uhatuksi tuntevan henkilön asemaa. Uuden lähestymiskiellon hakeminen vuoden välein on itsensä uhatuksi tuntevalle henkilölle henkisesti raskasta, koska hän joutuu kohtaamaan tilanteen yhä uudelleen. Hänelle aiheutuu oikeudenkäynnistä vaiivaa ja usein myös kustannuksia.

Esityksessä ehdotetaan, että perheen sisäisen lähestymiskielto voitaisiin myös sitä uudistettaessa määrätä enintään kolmeksi kuukaudeksi. Jos kiellolla suojattava henkilö tuntee perheen sisäisen lähestymiskiellon jälkeen tarvitsevansa edelleen kiellon tuomaa turvaa, hänen olisi ensisijaisesti järjestettävä asumisensa niin, ettei hän enää asuisi samassa asunnossa henkilön kanssa, jonka taholta kokee rikoksen uhkaa. Sen jälkeen kun asiaan osalliset eivät asu samassa asunnossa, itsensä uhatuksi tunteva henkilö voi hakea tavallista lähestymiskieltoa. Näistä syistä ja kieltoon määrätyn henkilön oikeusturvan takaamiseksi yli kolmen kuukauden voimassaoloaika ei ole perusteltu.

Väliaikainen lähestymiskielto

Säännöstä väliaikaisen lähestymiskiellon määräämisestä ehdotetaan muutettavaksi siten, että siinä korostettaisiin pidättämiseen oikeutetun virkamiehen toimivaltaa määrätä väliaikainen lähestymiskielto. Myös tuomioistuimien voisi edelleen määrätä väliaikaisen lähestymiskiellon. Viranomaisten toimivalta

määrätä väliaikainen lähestymiskielto olisi samanlainen riippumatta siitä, onko kysymys tavallisesta vai perheen sisäisestä lähestymiskiellosta.

Voimassa olevaa lakia säädettäessä tarkoitus oli, että pääsääntöisesti väliaikaisen lähestymiskiellon määräisi poliisiorganisaatioon kuuluva pidättämiseen oikeutettu virkamies. Lähestymiskiellosta annetun lain säätämiseen johtaneessa hallituksen esityksessä (HE 41/1998 vp) ennakoitiin, että todennäköisesti normaaliksi käytännöksi muodostuisi se, että lähestymiskieltoa koskevassa asiassa suojaava henkilö tavallisesti kääntyisi aluksi pidättämiseen oikeutetun virkamiehen puoleen, joka määräisi väliaikaisen lähestymiskiellon. Tämän arveltiin johtuvan siitä, että itsensä uhatuksi tuntevalle henkilölle on monesti helpompaa pyytää lähestymiskiellon määräämistä poliisilta kuin käräjäoikeudelta. Normaaliksi käytännöksi näyttää kuitenkin muodostuneen se, että lähestymiskieltoa haetaan suoraan käräjäoikeudelta.

Käytännössä pidättämiseen oikeutettujen virkamiesten määräämien väliaikaisten lähestymiskiellojen määrä suhteessa tarpeeseen vaihtelee paikkakunnittain. Useilla paikkakunnilla poliisi ja käräjäoikeus ovat sopineet käytännön menettelytavoista väliaikaisten lähestymiskiellojen määräämisessä, ja tästä on saatu hyviä kokemuksia. Eräillä paikkakunnilla on sen sijaan esiintynyt tilanteita, joissa poliisilta väliaikaisen lähestymiskiellon määräämistä pyytäneitä henkilöä on asiaa tarkemmin selvittämättä kehoitettu hakemaan lähestymiskieltoa käräjäoikeudelta.

Lähestymiskiellon hakijoiden ohjaaminen käräjäoikeuteen on saattanut johtua siitä, että eräillä poliisilaitoksilla lakia on tulkittu niin, että väliaikainen lähestymiskielto voitaisiin määrätä vain kiireellisissä tapauksissa. Väliaikaisen lähestymiskiellon määräämisen edellytykset eivät kuitenkaan poikkea lähestymiskiellon määräämisen edellytyksistä, eikä laissa ole mitään erityistä kiireellisyysedellytystä.

Jos itsensä uhatuksi tunteva henkilö kääntyy poliisin puoleen, poliisin tulisi selvittää asia ja edellytysten täytyessä määrätä väliaikainen lähestymiskielto, eikä ohjata hakijaa kääntymään käräjäoikeuden puoleen. Myös eduskunnan apulaisoikeusasiamies on eräs-

sä kantelun johdosta antamassaan päätöksessä (26.2.2003, 1749/4/00) katsonut, ettei poliisiin tulisi kääntyttää väliaikaisen lähestymiskiellon pyytäjää käräjäoikeuteen, vaan ryhtyä toimiin asiassa.

Väliaikaisten lähestymiskieltojen määrän lisääminen työllistää poliisia. Työmäärää ei kuitenkaan voida pitää kohtuuttomana ottaen huomioon, että käräjäoikeus voi joka tapauksessa pyytää poliisitutkinnan suorittamista. Käräjäoikeudelle taas on helpompaa käsitellä lähestymiskieltoa koskeva asia silloin, kun käsittelyn pohjaksi on jo olemassa poliisitutkinta ja pidättämiseen oikeutetun virkamiehen päätös väliaikaiseen lähestymiskieltoon määräämisestä.

Pidättämiseen oikeutetun virkamiehen toimivallan korostaminen on erityisen tärkeää silloin, kun kysymys on perheen sisäisestä lähestymiskiellosta. Tarkoituksena on, että perheen sisäinen lähestymiskielto tulisi pääsääntöisesti määrättäväksi ensin väliaikaisena poliisiorganisaatioon kuuluvan pidättämiseen oikeutetun virkamiehen päätöksellä. Väliaikainen perheen sisäinen lähestymiskielto voitaisiin määrätä esimerkiksi silloin, jos uhkaavasti käyttäytynyt henkilö olisi poliisilain nojalla poistettu kotoaan ja otettu säilöön, ja rikoksen uhka olisi todennäköinen vielä säilöstä päästämisen jälkeenkin. Tällöin kysymys saattaa olla tilanteesta, jossa kieltoon määrätyn henkilön epäillään myös syyllistyneen rikokseen.

Lakiin ehdotetaan otettavaksi säännös siitä, että pidättämiseen oikeutettu virkamies voisi määrätä väliaikaisen lähestymiskiellon viran puolesta. Mahdollisuus määrätä väliaikainen lähestymiskielto viran puolesta on tarpeellinen niiden tilanteiden varalle, joissa lähestymiskiellon tarve on ilmeinen, mutta itsensä uhatuksi tunteva henkilö ei mahdollisten kostotoimenpiteiden pelossa uskalla tai ei esimerkiksi ikänsä tai terveydentilansa vuoksi osaa tai kykene itse esittää nimenomaista pyyntöä kiellon määräämisestä. Erityisesti silloin, kun kysymys on perheväkivallasta, suojan tarpeessa oleva henkilö saattaa olla niin peloissaan, ettei hän uskalla pyytää lähestymiskiellon määräämistä. Jos poliisi määrää väliaikaisen kiellon, saattaa myös kieltoon määrätyn henkilön mahdollinen viha ja suuttumus kohdistua ensisijaisesti viran-

omaisiin eikä kiellolla suojattavaan henkilöön. Kiellon määrääminen viranomaisen aloitteesta voi siten olla suojattavan henkilön kannalta turvallisempaa. Säännös koskisi sekä tavallista että perheen sisäistä lähestymiskieltoa. Ehdotettu muutos ei ole suuri ottaen huomioon, että pidättämiseen oikeutettu virkamies voi jo nykyisin määrätä väliaikaisen lähestymiskiellon syyttäjä-, poliisi- tai sosiaaliviranomaisen pyynnöstä.

Ennen väliaikaista lähestymiskieltoa koskevan asian ratkaisemista kieltoon määrättäväksi vaaditulle ja sillä suojattavalle henkilölle on lähestymiskiellosta annetun lain 11 §:n 2 momentin mukaan varattava tilaisuus tulla kuulluksi. Asia voidaan kuitenkin ratkaista asiaan osallisia kuulematta, jos pyyntö on ilmeisen perusteeton tai jos asia ei laatunsa vuoksi siedä viivytystä taikka jos kieltoon määrättäväksi vaadittua henkilöä ei tavoiteta. Näin ollen kiireellisyydedellytys on laissa asetettu sille, että väliaikainen lähestymiskielto voidaan määrätä asiaan osallisia kuulematta. Kuulemista koskevaa säännöstä ei ehdoteta muutettavaksi. Asiaan osallisten mielipiteen selvittäminen on oikeusturvasyistä erittäin tärkeää ja sen merkitys korostuu erityisesti silloin, kun kysymys on perheen sisäisestä lähestymiskiellosta tai viran puolesta määrättävästä väliaikaisesta kiellosta. Periaatteessa viranomaisen toimiessa hakijana lähestymiskiellon määrääminen on jo nykyisin mahdollista myös silloin, kun kiellolla suojattava henkilö vastustaa pyyntöä. Käytännössä lähestymiskieltoa ei kuitenkaan tulisi määrätä ainakaan silloin, jos täysi-ikäinen ja asian ymmärtävä henkilö vapaaehtoisesti ilmoittaa vastustavansa kiellon määräämisestä.

Esityksessä ehdotetaan myös, että väliaikainenkin lähestymiskielto merkittäisiin poliisiasian tietojärjestelmään. Nykyisin väliaikaisen lähestymiskiellon noudattamisen valvontaa vaikeuttaa se, ettei kielto näy rekisteristä. Poliisiin on voitava saada helposti tieto väliaikaisesta kiellosta, jotta poliisi pystyy valvomaan kiellon noudattamista ja puuttamaan rikkomistilanteisiin. Erityisesti silloin, kun on määrätty perheen sisäinen lähestymiskielto, tilanne saattaa olla herkimmillään heti väliaikaisen lähestymiskiellon määräämisen jälkeen. Asunto on palaamiskiellon

rikkominen on itsessään rikos, mutta se on myös omiaan lisäämään tuntuvasti kiellolla suojattavan henkilön riskiä joutua esimerkiksi pahoinpitelyn uhriksi. Näistä syistä kiello tallettaa väliaikainen lähestymiskielto rekisteriin kumottai siin.

Lähestymiskieltoa koskevat asiat on voimassa olevan lähestymiskiellosta annetun lain 6 §:n 3 momentin mukaan käsiteltävä kiireellisinä. Lisäksi lain 12 §:n 1 momentin mukaan pidättämiseen oikeutetun virkamiehen on saatettava viipymättä ja viimeistään kolmen vuorokauden kuluttua päätöksensä väliaikaiseen lähestymiskieltoon määräämisestä toimivaltaisen käräjäoikeuden käsiteltäväksi. Asia on tuomioistuimessa otettava käsiteltäväksi viimeistään seitsemän vuorokauden kuluttua väliaikaisen lähestymiskielon määräämisestä. Säännös ei kuitenkaan edellytä sitä, että käräjäoikeuden olisi tässä ajassa järjestettävä asian pääkäsittely.

Lakiin ehdotetaan otettavaksi säännös, jonka mukaan käräjäoikeuden olisi pidettävä pääkäsittely viikon kuluessa siitä, kun pidättämiseen oikeutettu virkamies on saattanut päätöksensä väliaikaiseen perheen sisäiseen lähestymiskieltoon määräämisestä käräjäoikeuden käsiteltäväksi. Jos pääkäsittely jouduttaisiin peruuttamaan, uusi pääkäsittely olisi pidettävä viimeistään kahden viikon kuluttua siitä päivästä, jona pääkäsittely oli tarkoitus toimittaa. Määrääjat ovat tarpeellisia väliaikaiseen perheen sisäiseen lähestymiskieltoon määrätyn henkilön oikeusturvan varmistamiseksi. Pääkäsittely voitaisiin kuitenkin pitää edellä mainittua ajankohtaa myöhemmin, jos erittäin tärkeä syy sitä vaatisi. Jos pääkäsittely jouduttaisiin peruuttamaan tai sitä jouduttaisiin lykkäämään, käräjäoikeuden olisi kuitenkin määrättävä siitä, pidetäänkö pidättämiseen oikeutetun virkamiehen määräämä väliaikainen perheen sisäinen lähestymiskielto voimassa vai kumotaanko kiello. Jos väliaikainen kiello pidettäisiin voimassa, kiello perustuisi tällöin tuomioistuimen päätökseen. Oikeusturvasyistä on perusteltua, ettei perheen sisäinen lähestymiskielto ole pitkään voimassa vain pidättämiseen oikeutetun virkamiehen päätöksellä.

Lyhyiden määräaikojen noudattaminen edellyttää tiivistä viranomaisyhteistyötä. Yhteistyöjärjestelyistä tulisi sopia paikkakunta-

kohtaisesti poliisin ja käräjäoikeuden välillä. Poliisin olisi jo etukäteen ennen väliaikaisen kiellon määräämistä otettava yhteyttä käräjäoikeuteen ja sovittava asian käsittelypäivä ja -aika. Parhaiten menettely toimisi, jos poliisi voisi jo väliaikaisen perheen sisäisen lähestymiskielon määräämisen yhteydessä antaa haasteen tiedoksi asiaan osallisille.

Lasten huolto ja tapaamisoikeus

Perheen sisäisellä lähestymiskiellolla ei olisi oikeudellisia vaikutuksia kiellolla suojattavan ja kielloon määrätyn henkilön yhteisten lasten huoltoon, tapaamisoikeuteen eikä elatusvelvollisuuteen. Lasten huoltoon ja tapaamisoikeuteen sovelletaan lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain (361/1983) säännöksiä. Koska asiaan osalliset asuvat yhdessä kielloa määrättäessä, lasten huollosta ja tapaamisoikeudesta ei tavallisesti ole olemassa sosiaalilautakunnan vahvistamaa sopimusta tai tuomioistuimen päätöstä. Yleensä lapset jäävät asumaan yhteiseen kotiin kiellolla suojattavan henkilön kanssa. Lapsella on oikeus pitää yhteyttä ja tavata vanhempansa, joka on määrätty perheen sisäiseen lähestymiskieltoon.

Jos rikoksen uhka kohdistuu lapseen, lähestymiskiellolla voidaan suojata myös häntä. Tällöin lähestymiskielto menee tapaamisoikeuden edelle, eikä kielloon määrättyllä henkilöllä ole kiellon voimassaoloaikana oikeutta tavata lasta. Jos estettä lapsen ja vanhemman tapaamiselle ei ole, tulee ensisijaisesti pyrkiä sopimaan siitä, miten lapset ja lähestymiskieltoon määrätty henkilö tapaavat toisiaan kiellon voimassaoloaikana. Koska perhe on vakavassa kriisitilanteessa, on lapsen edun mukaista, että sopiminen tapahtuu viranomaisen välityksellä.

Lastensuojelulain (683/1983) 40 §:n mukaisesti poliisilla on ilmoitusvelvollisuus, jos se on virkaa hoitaessaan saanut tietää ilmeisestä perhe- ja yksilökohtaisen lastensuojelun tarpeesta olevasta lapsesta. Perheen sisäisten lähestymiskieltoasioiden käsittelyn yhteydessä poliisin tulee lähtökohtaisesti aina tehdä lastensuojeluilmoitus. Kyseessä on vakava perhetilanteen järkkäminen, jonka taustalla on usein pitkään jatkunut väkivaltainen ilmi-ilmiiri perheessä. Ilmoituksen saatuaan lasten-

suojeluviranomaiset voivat arvioida lapsen lastensuojelun tarpeen, tarjota perheelle tukitoimia sekä ohjata perhettä ottamaan tarvittaessa yhteyttä tapaamisasioita hoitavaan lastenvalvojaan. Lastenvalvojalla tulee olla välitön valmius ottaa käsittelyyn lasten tapaamisasia silloin, kun perheenjäsenelle on määrätty lähestymiskielto. Lastenvalvoja voi tavata vanhempia sekä lapsia tarvittaessa erikseen.

Kieltoon määrätty tai kiellolla suojattava vanhempi voi myös tarvittaessa panna tuomioistuimessa vireille lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan asian. Poikkeuksellisissa tilanteissa myös sosiaalilautakunta voi panna lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan asian vireille tuomioistuimessa. Hakemuksen vireille pannut vanhempi tai hänen vastapuolensa voi samalla pyytää väliaikaisen määräyksen antamista, jolloin asiasta saadaan tuomioistuimen päätös nopeammin. Perheen sisäiseen lähestymiskieltoon määrätty vanhempi voi esimerkiksi pyytää, että hän saisi tavata lapsia kerran viikossa tietyssä paikassa. Kotiin asumaan jäävä kiellolla suojattava vanhempi voi puolestaan pyytää, että tapaamiset on järjestettävä valvottuina tai ettei perheen sisäiseen lähestymiskieltoon määrättyllä vanhemmalla tule olla oikeutta tavata lasta.

Lapsen turvallisuuden varmistaminen tapaamisten aikana saattaisi joissain tilanteissa edellyttää tapaamisten järjestämistä valvottuina. Valvottuja tapaamisia järjestetään nykyisin joko kunnan sosiaalitoimen tai järjestöjen tähän tarkoitukseen varatuissa tiloissa. Valvojina voivat toimia kunnan sosiaalihuollon työntekijät tai vapaaehtoistyötä tekevät henkilöt. Valvottujen tapaamisten järjestämisestä ei kuitenkaan toistaiseksi ole lainsäädäntöä, eikä esimerkiksi kunnilla ole lakisääteistä velvollisuutta järjestää niitä.

Eräissä työryhmän mietinnöstä annetuissa lausunnoissa esitettiin, että yhteisten lasten huollosta ja tapaamisoikeudesta tulisi aina määrätä lähestymiskieltoa koskevassa ratkaisussa. Eräät lausunnonantajat puolestaan katsoivat, ettei kieltoon määrättyllä henkilöllä tulisi lainkaan olla oikeutta tavata hänen ja kiellolla suojattavan henkilön yhteistä lasta. Kumpakaan näistä ehdotuksista ei sellaisenaan voida pitää toteuttamiskelpoisena.

Perheen sisäisellä lähestymiskiehellä pyritään yleensä vaikuttamaan akuuttiin vanhempien väliseen tilanteeseen. Kiellon tarkoituksena on turvata perheväkivallan uhan alla elävän henkilön, tässä tapauksessa lapsen vanhemman, turvallisuus. Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevat asiat ovat luonteeltaan erilaisia. Lapsen huolto, asuminen ja oikeus pitää yhteyttä ja tavata vanhempia ratkaistaan huolellisen selvityksen jälkeen ennen kaikkea lapsen edun mukaisesti. Käräjäoikeuden on ratkaistava perheen sisäistä lähestymiskieltoa koskeva asia niin kiireellisenä, ettei lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen antamiselle samassa yhteydessä yleensä ole edellytyksiä. Sosiaaliviranomaiset eivät ehdi prosessin aikana selvittää perheen tilannetta eivätkä antaa lausuntoaan asiassa.

Tapaamisoikeus on myös ensisijaisesti lapsen oikeus tavata vanhempia. Tapaamisoikeuden sulkeminen pois suoraan lain nojalla tai tuomioistuimen päätöksellä asiaa kunnolla selvittämättä ja lasta kuulematta ei sen vuoksi ole perusteltua. Ehdotettua ratkaisumallia puoltaa myös se, että kielto voi olla voimassa vain melko lyhyen ajan, enintään kolme kuukautta. Tänä aikana lapsen etu on turvattavissa tarvittaessa joko tapaamis sopimuksella tai tuomioistuimen antamalla väliaikaismääräyksellä tapaamisoikeudesta. Viime kädessä lapsen turvallisuus voidaan taata ulottamalla lähestymiskielto koskemaan myös häntä. Lähestymiskielto voidaan määrätä samalla kertaa koskemaan sekä toista vanhempaa että lapsia tai voidaan menetellä myös siten, että esimerkiksi lasten osalta lähestymiskieltoa haetaan myöhemmin erikseen, jos käy ilmi, että myös lapseen kohdistuu rikoksen uhka. Lähestymiskiehellon määräämistä voi pyytää myös lastenvalvoja tai lastensuojelun sosiaalityöntekijä. Pidättämiseen oikeutettu virkamies voi määrätä väliaikaisen lähestymiskiehellon myös viran puolesta.

Perheen sisäisen lähestymiskiehellon rikkomisen seuraamukset ja täytäntöönpano

Rikoslain 16 luvun 9 a §:n mukaan jos lähestymiskieltoon tai väliaikaiseen lähestymiskieltoon määrätty rikkoo lähestymiskiel-

toa koskevassa ratkaisussa yksilöityä kieltoa, hänet on tuomittava lähestymiskiellon rikkomisesta sakkoon tai vankeuteen enintään yhdeksi vuodeksi. Koska perheen sisäinen lähestymiskielto on yksi lähestymiskiellon laji, rangaistussäännös soveltuisi sellaisenaan myös perheen sisäisen lähestymiskiellon rikkomisen. Perheen sisäisen lähestymiskiellon ja väliaikaisen perheen sisäisen lähestymiskiellon rikkomisesta voisi siten seurata sakkoa tai vankeutta enintään yksi vuosi. Lähestymiskiellon rikkomisen virallisen syyteen alainen rikos.

Pakkokeinolain (450/1987) mukaan rikoksesta todennäköisin syin epäilty saadaan pidättää ja vangita muun muassa silloin, jos rikoksesta säädetty ankarin rangaistus on vähintään vuosi vankeutta ja epäillyn olojen tai muiden seikkojen perusteella on todennäköistä, että hän lähtee pakoon tai muuten karttaa esitutkintaa, oikeudenkäyntiä tai rangaistuksen täytäntöönpanoa, vaikeuttaa asian selvittämistä taikka jatkaa rikollista toimintaa.

Ratkaisu, jossa määrätään perheen sisäinen lähestymiskielto, sisältäisi aina määräyksen siitä, että kieltoon määrätyn henkilön on poistuttava asunnosta, jossa hän ja suojattava henkilö vakituisesti asuvat, eikä hän saa palata asuntoon. Kiellon rikkomisena olisi pidettävä myös sitä, että ratkaisusta tietoinen perheen sisäiseen lähestymiskieltoon määrätty henkilö ei poistu asunnosta, josta hänet on määrätty poistumaan. Poliisin tehtävä on valvoa, että kieltoa noudatetaan. Jos kieltoa rikotaan, poliisin on ryhdyttävä tarvittaviin toimenpiteisiin rikoksen jatkamisen estämiseksi ja rikoksen selvittämiseksi. Poliisilla on tällöin oikeus käyttää pakkokeinoja siten kuin niistä erikseen säädetään. Perheen sisäisen lähestymiskiellon rikkomisesta epäilty voitaisiin näin ollen edellytysten täytyessä ottaa kiinni, pidättää ja vangita.

Ulosottolain (37/1895) 3 luvun 1 §:n mukaan ulosottolaisissa säädettyssä järjestyksessä pannaan täytäntöön muun muassa tuomioistuimen tuomio tai päätös riita-asiansa taikka muussa yksityisoikeudellisesta kysymystä koskevassa asiassa samoin kuin tuomioistuimen päätös rikosasiassa siltä osin kuin siinä on tuomittu suoritettavaksi jollekulle korvausta tai muuta. Koska perheen sisäiseen lähesty-

miskieltoon määrääminen ei ole rikosoikeudellinen toimenpide, vaan rinnastuu lähinnä siviilioikeudelliseen kielto- tai häättötuomioon, saattaisi tuomioistuimen asiaa koskeva ratkaisu tällä perusteella tulla myös siviilioikeudellisen pakkotäytäntöönpanon piiriin. Lähestymiskieltoasioiden erityisluonteesta kuitenkin johtuu, että ulosottolain riidaton soveltuminen perheen sisäistä lähestymiskieltoa koskevien tuomioistuinratkaisujen täytäntöönpanoon edellyttäisi nimenomaista sääntelyä. Samoin tätä edellyttäisi pidättämiseen oikeutetun virkamiehen määräämän väliaikaisen kiellon täytäntöönpanon saattaminen ulosottolain mukaisen pakkotäytäntöönpanon piiriin. Tätä esityksessä ei kuitenkaan ehdoteta.

Vaikka perheen sisäiseen lähestymiskieltoon määrääminen ei ole rikosoikeudellinen seuraamus, on kiellon rikkominen rangaistavaa. Kiellon noudattamisen valvominen ja toimenpiteisiin ryhtyminen kiellon rikkomisen johdosta soveltuu sen vuoksi parhaiten poliisin tehtäviin. Tältä osin lähestymiskielto on samantyyppinen kuin esimerkiksi liike-toimintakielto.

Ulosottomiehen nimenomaisella määräämisellä toimivaltaiseksi viranomaiseksi ei käytännössä saavutettaisi merkittävää hyötyä. Esimerkiksi häädön yhteydessä ulosottomies normaalisti kantaa asunnosta pois tavarat, ei sen sijaan häädön saanutta henkilöä. Ulosottomiehellä on ulosottolain 3 luvun 30 §:n mukaan oikeus saada poliisilta virka-apua sekä itsekin käyttää sellaisia voimakeinoja, joita virkatehtävän laatuun ja vastarinnan vaarallisuuteen nähden sekä tilanteen muutokin huomioon ottaen voidaan pitää puolustettavina. Ulosottomiehen olisi pyydettävä poliisilta virka-apua, jos henkilö ei suostu poistumaan asunnosta. Käytännössä henkilön poistaminen asunnosta jäisi siten lopulta poliisin tehtäväksi.

Kiellon valvomisen tehostamiseksi saattaisi olla hyödyllistä, että kiellolla suojattavalle henkilölle voitaisiin tarvittaessa antaa käytön turva- ja suojavälineitä. Lainsäädäntö ei aseta esteitä turva- ja suojalaitteiden käytön lisäämiselle eikä matkapuhelinten sijaintitietojen hankkimiselle paikannettavan suostumuksella.

Asiaan osallisten tukeminen ja auttaminen

Perheen sisäinen lähestymiskielto merkitsee sitä, että kieltoon määrätyn henkilön on poistuttava yhteisestä asunnosta. Esityksessä ei ehdoteta, että kiellon määrääminen edellyttäisi sitä, että kieltoon määrätyllä henkilöllä olisi valmiina asuinpaikka kiellon voimassaoloajaksi. Tällainen edellytys hidastaisi lähestymiskiellon määräämistä, eikä kieltoa saataisi aina määrättyä niin nopeasti, kuin kiellolla suojattavan henkilön turvallisuuden takaaminen edellyttäisi. Esityksessä ei myöskään ehdoteta, että viranomaisille säädettäisiin erityinen velvollisuus järjestää asuinpaikka perheen sisäiseen lähestymiskieltoon määrätuille henkilöille. Odotettavissa on, että suurin osa perheen sisäiseen lähestymiskieltoon määrätystä henkilöstä asuu kiellon voimassaolon ajan sukulaistensa tai ystävienensä luona taikka he hakeutuvat muuhun oma-toimisesti hankittuun tilapäiseen majoitukseen. Itävallan kokemusten mukaan kieltoon määrätty henkilöt yleensä järjestävät itse asuinpaikkansa. Paikkakuntakohtaisesti tulisi huolehtia siitä, että kiellon määräävällä viranomaisella on tieto siitä, mihin kieltoon määrätty henkilö voidaan ohjata, jos hän tarvitsee apua asumisen järjestämiseksi.

Kielto tulee yleensä määrättäväksi tilanteessa, jossa ilman kiellon määräämistä itsensä uhatuksi tuntevan henkilön olisi rikoksen uhan pelossa poistuttava asunnosta ja hankittava itselleen väliaikainen asunto. Jos perheen sisäinen lähestymiskielto määrätään, uhatun henkilön sijasta uhkaajan on poistuttava asunnosta ja hankittava itselleen väliaikainen asuinpaikka. On oikeudenmukaisempaa, että väkivaltaisesti käyttäytyvän henkilön on poistuttava yhteisestä asunnosta eikä sen, joka on uhrin asemassa. Ehdotetun lainsäädännön tavoitteena on pyrkiä juuri tähän.

Yksin lähestymiskiellon määrääminen tai rangaistuksen tuomitseminen ei yleensä riitä väkivallan kierteen katkaisemiseksi. Ilman tukitoimenpiteitä lähestymiskielto voi jopa toimia tarkoituksensa vastaisesti ja provosoida kieltoon määrättyä käyttäytymään väkivaltaisesti kiellolla suojattua henkilöä kohtaan. Tilanne voi kärjistyä esimerkiksi silloin, jos henkilö ei itse pysty järjestämään itselleen majoitusta ja kunnalla on tarjota ai-

noastaan heikkotasoinen asuntolapaikka. M-ranomaisten on tällöin pystyttävä nopeasti arvioimaan, vaarantaako puutteellisesti järjestetty asuminen suojattavan perheen turvallisuuden ja tulisiko perheen sen vuoksi muuttaa tilapäisesti turvakotiin vai voidaanko uhkaava tilanne ehkäistä esimerkiksi siten, että kiellon kohteeksi joutuneelle järjestetään parempitasoinen majoitus. Lapsiperheiden osalta tilannekohtaisen harkinnan voivat tehdä lastensuojeluviranomaiset, joille on jo tehty lastensuojeluilmoitus. Jos väkivaltaa kohdanneessa perheessä ei ole lapsia, poliisille jää suurempi tiedotusvastuu. Jos poliisi arvioi, että lähestymiskiellon määräämisen seurauksena rikoksen uhka nousee, poliisi voi ohjata uhrin ottamaan yhteyttä turvakotiin tai esittää yhteydenottoa sosiaaliviranomaisiin.

Helsingissä avattiin vuoden 2003 alussa Suomen ensimmäinen miehille tarkoitettu kriisikeskus. Kriisikeskus antaa akuuttiin tilanteeseen tarkoitettua lyhytkestoista kriisihoitoa, kartoittaa avuntarpeen ja ohjaa miehen hänen tarvitsemansa avun piiriin, joka voi olla esimerkiksi väkivallan katkaisuhjelma tai päihderiippuvuuden hoitaminen. Lisäksi kriisikeskus auttaa perheen sisäiseen lähestymiskieltoon määrättyjä henkilöitä asunnon hankkimisessa. Kriisikeskus auttaa pääasiassa pääkaupunkiseudulla asuvia miehiä, mutta sinne tulee yhteydenottoja myös muualta Suomesta. Tällöin apua kysyville henkilöille annetaan ohjaus siitä, mihin hän voi omalla paikkakunnallaan ottaa yhteyttä avun ja tuen saamiseksi.

Perheen sisäiseen lähestymiskieltoon määrätylle tai läheiseen kohdistuvan rikoksen tehneelle tulisi aktiivisesti tarjota tukitoimenpiteitä väkivallasta irtipääsemiseksi sekä tarvittaessa hoitoa. Suomessa on useilla suurimmilla paikkakunnilla saatavissa apua, jonka tarkoituksena on auttaa perheväkivaltaan syllistyneitä pääsemään irti väkivallasta käyttäytymisestä. Hoito- ja tukijärjestelmät eivät kuitenkaan ole koko maan kattavia eivätkä yhdenmukaisia eikä niitä kaikilla paikkakunnilla ole riittävästi, joten niiden lisäämiseen ja kehittämiseen on tarvetta.

Kokemusten mukaan väkivallan tekijät ovat nimenomaan akuutissa tilanteessa motivoituneita ottamaan apua vastaan. Perheväkivaltaan syllistyneiden saattaminen väki-

vallan katkaisuun tähtävän tuen piiriin edellyttää viranomaisilta aktiivisia toimenpiteitä, koska väkivaltaa käyttänyt henkilö osaa harvoin oma-aloitteisesti hankkia apua väkivaltaisuuteensa. Hän saattaa vähätellä tekoaan ja mieltää tuen hakemisen turhaksi eikä hän välttämättä ymmärrä sitä, että avun hakeminen olisi perheen kannalta tarpeellista. Perheväkivalta tulee viranomaisista yleensä ensin poliisiin tietoon. Kuulustellessaan perheväkivallasta epäiltyä henkilöä tai henkilöä, jota vastaan haetaan perheen sisäistä lähestymiskieltoa, poliisin tulisi antaa kuulusteltavalle tietoa mahdollisuuksista hakea apua väkivaltaisuuteen. Käytännössä perheväkivaltaa käyttänyt henkilö hakee kuitenkin vain harvoin yhteystiedot saatuaan apua. Sen vuoksi paikkakuntakohtaisesti voitaisiin harkita sellaisen toimintamallin ottamista käyttöön, jossa poliisi pyytää perheväkivallan johdosta kuulusteltavalta henkilöltä luvan antaa hänen yhteystietonsa sille taholle, josta paikkakunnalla saa apua väkivallan kierteen katkaisemiseksi. Tämän jälkeen tukea väkivallasta irtipääsemiseksi antava taho voi ottaa yhteyttä perheväkivaltaan syyllistyneeseen henkilöön.

Vastaavasti kuin väkivallan tekijälle, viranomaisten tulisi aktiivisesti tarjota perheväkivallan uhrille tietoa siitä, mistä hän voi saada apua ja tukea väkivallan aiheuttamaan kriisiin ja traumaan. Uhrin käytettävissä ovat muun muassa sosiaaliviranomaisten, uhrijärjestöjen ja turvakotien tarjoamat palvelut. Palveluita on saatavissa uhrin asuinpaikasta riippumatta. Oikeusministeriön, sisäasiainministeriön ja sosiaali- ja terveysministeriön vuonna 2003 julkaiseman rikoksen uhrin oppaan tulisi olla uhrin saatavilla. Useille kielille käännetty opas sisältää muun muassa kuvauksen rikosasian käsittelystä, korvausten saamisesta ja lähestymiskiellosta, neuvoja siitä, miten henkilön tulee menetellä jouduttuaan rikoksen uhriksi sekä tietoa siitä, mistä uhri voi saada oikeudellista apua sekä henkistä tukea. Perheväkivallan uhrin ohjaamisesta henkilön tuen ja avun piiriin olisi hyvä sopia paikkakuntakohtaisesti viranomaisten ja uhria tukevien tahojen välillä. Paikallisesti voitaisiin sopia esimerkiksi toimintamallista, jossa poliisi uhrin suostumuksella toimittaisi paikalliselle perheväkivallan uhreja auttaval-

le taholle uhrin yhteystiedot, jotta sieltä voitaisiin ottaa yhteyttä uhuriin. Viranomaisten sekä perheväkivallan tekijälle ja uhrille tukea antavien tahojen yhteistyön tiivistämisen lisäksi tärkeää on myös yhteistyö tekijää ja uhria auttavien tahojen välillä. Yhteydenpito edesauttaa kokonaisvaltaisen kuvan saamista perheen tilanteesta.

Maassamme on olemassa perheväkivallan uhrien ja tekijöiden auttamisjärjestelmiä, vaikkakaan ei aina riittävästi. Auttamisjärjestelmien käyttämistä olisi tehostettava tiivistämällä ja koordinoimalla yhteistyötä sekä saattamalla uhrin ja tekijät niiden piiriin silloin, kun perheväkivalta tulee poliisiin tai muiden viranomaisten tietoon. Poliisi- ja oikeusviranomaisten lisäksi sosiaali- ja terveys- ja huollon työntekijöiden tietämyksen lisääminen perheväkivallasta ja saatavilla olevasta avusta voisi osaltaan auttaa perheväkivallan uhrien tunnistamisessa ja heidän ohjaamisessaan hakemaan tarvittavaa tukea ja hoitoa. Vuoden 2003 loppuun mennessä valmistuvassa naisiin kohdistuvan väkivallan kansallisessa ehkäisyohjelmassa tullaan ottamaan kantaa ja antamaan suosituksia myös väkivallan tekijöiden auttamisesta, tukitoimenpiteiden tehostamisesta sekä vastuuta-

3.3. Toimenpiteistä luopuminen pahoinpitelyssä

Esityksessä ehdotetaan, että pahoinpitelyjen erityisen syyttämättäjättämissäännöksen sisältävä rikoslain 21 luvun 17 § kumottaisiin. Asianomistajan omasta vakaasta tahdosta esittämä pyyntö ei siten enää muodostaisi ratkaisevaa perustetta arvioitaessa sitä, nostetaanko rikoksesta syyte vai jätetäänkö se nostamatta. Pahoinpitelyn jättäminen syyttämättä olisi edelleen mahdollista oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 7 ja 8 §:n mukaisesti. Asianomistajan pyyntöön voidaan kiinnittää huomiota arvioitaessa syytteen jättämistä nostamatta kohtuusperusteen nojalla. Kohtuusperusteen tarkoituksena on mahdollistaa syyttämättä jättäminen tilanteissa, joissa oikeudenkäynti tai rangaistus olisivat kohtuuttomia tai tarkoituksettomia. Pyyntö jättää syyte nostamatta on yksi perus-

te, joka otetaan kokonaisarvioinnissa huomioon. Syyte voidaan kohtuusperusteen nojalla jättää nostamatta myös tekijän ja asianomistajan välillä saavutetun sovinnon perusteella. Asianomistajan ja epäillyn kuuluminen samaan perheeseen ei kuitenkaan sellaisenaan ole peruste jättää syyte nostamatta.

Käytännössä näytön hankkiminen syytteen tueksi saattaa olla ruumiillista koskemattomuutta loukkaavissa rikoksissa vaikeaa ilman asianomistajan myötävaikutusta. Syytteen nostamiseen riittää kuitenkin se, että on olemassa todennäköisiä syitä rikoksesta epäillyn syyllisyyden tueksi. Jos todennäköisiä syitä ei ole, virallisen syyttäjän on jätettävä syyte nostamatta näytön puuttumisen vuoksi. Tällöin seuraamusluonteisia syyttämättäjättämisperusteita ei sovelleta. Jos syytteen tueksi on todennäköisiä syitä ja syyte nostetaan, asianomistajan myötävaikutuksen puuttuminen pääkäsittelyssä vaikeuttaa syyttäjän tehtävää näyttää syyte toteen. Asianomistajalla ei ole velvollisuutta häntä todistelutarkoituksessa kuultaessa kertoa mitään eikä vastata hänelle esitettyihin kysymyksiin. Jos asianomistaja kieltäytyy lausumasta mitään, nousee kysymykseksi se, voidaanko hänen esitutkinnassa antamansa kertomus lukea pääkäsittelyssä ja ottaa todisteena huomioon (KKO 2000:71 ja KKO 1995:66). Läheisten ihmisten välillä tapahtuneessa väkivallassa näytön hankkimiseen tulisikin esitutkinnassa kiinnittää erityistä huomiota esimerkiksi hankkimalla tarvittavat lääkärintlausunnot ja kuvaamalla mahdolliset vammat. Riittävän näytön saaminen riippuu usein poliisin toiminnasta heti tapahtumien jälkeen. Kotihälytysten yhteydessä ilmenneiden rikosten osalta poliisipartion havainnot ovat avainasemassa. Esimerkiksi olosuhteiden ja uhrin vammojen kuvaaminen kotihälytystilanteissa sekä epäillyn alustavan puhuttelun videoiminen voi edesauttaa syytteen tulemistä näytetyksi tuomioistuimessa.

4. Esityksen vaikutukset

4.1. Taloudelliset ja organisatoriset vaikutukset

Lähestymiskieltoja käsitteleville viran-

omaisille tulisi jonkin verran lisätehtäviä. Väliaikaisten lähestymiskieltojen määrän lisääminen työllistäisi poliisia, mutta helpotaisi vastaavasti lähestymiskieltoa koskevien asioiden käsittelyä käräjäoikeudessa. Poliisille aiheutuisi lisätyötä poliisitutkinnan suorittamisesta ennen lähestymiskiellon määräämistä sekä ratkaisun tekemisestä väliaikaista lähestymiskieltoa koskevassa asiassa. Toisaalta erityisesti silloin, kun kysymys on perheen sisäisestä lähestymiskiellosta, väliaikainen kielto tulisi todennäköisesti usein määrättäväksi samassa yhteydessä kuin toimitetaan rikoksen esitutkinta. Poliisille aiheutuisi lisätyötä myös väliaikaisten lähestymiskieltojen merkitsemisestä poliisiasiain tietojärjestelmään, toimimisesta käräjäoikeudessa hakijana perheen sisäisissä lähestymiskielloissa, perheen sisäisten lähestymiskieltojen valvonnasta sekä kieltoon määrättyjen henkilöiden poistamisesta asunnosta, jota perheen sisäinen lähestymiskielto koskee. Tehtävien hoitamiseen arvioidaan tarvittavan viiden poliisimiehen työpanos vuosittain. Kustannusarvio poliisimiestä kohden on noin 43000 euroa sekä lisäksi muihin kuluihin menee noin 5000-15000 euroa vuodessa.

Käräjäoikeudessa perheen sisäiset lähestymiskielto olisivat uudenlaisia lähestymiskieltoasioita. Perheen sisäistä lähestymiskieltoa koskevat asiat on ehdotuksen mukaan käsiteltävä kiireellisinä, joten ehdotuksella lisättäisiin sellaisten asioiden määrää, joissa käräjäoikeudelta vaaditaan asioiden nopeaa käsittelyä. Perheen sisäistä lähestymiskieltoa koskevien asioiden joutuisa käsitteleminen edellyttää myös tiivistä yhteistyötä poliisin ja käräjäoikeuden välillä sekä paikkakuntakohtaista sopimista siitä, miten asiat käytännössä hoidetaan.

Lähestymiskieltoa koskevat asiat ovat työllistäneet erityisesti käräjäoikeutta ehkä jonkin verran enemmän kuin voimassa olevaa lakia valmisteltaessa osattiin ennustaa. Vuonna 1999 käräjäoikeuksissa ratkaistiin 1486 lähestymiskieltoa koskevaa asiaa, vuonna 2000 ratkaistuja asioita oli 1867, vuonna 2001 yhteensä 1889 ja vuonna 2002 yhteensä 1778. On odotettavissa, että hakemuksia perheen sisäiseen lähestymiskieltoon määräämiseksi tulee olemaan vähemmän kuin hakemuksia tavalliseen lähes-

tymiskieltoon määräämiseksi. Hakemuksia perheen sisäisen lähestymiskiellon määräämiseksi arvioidaan tulevan vuositasolla joitakin satoja. Etukäteen on mahdotonta antaa täsmällistä ennustetta hakemusten määrästä. Määrän ei kuitenkaan oleteta kohoavan niin suureksi, että tuomioistuinlaitokseen olisi vain tämän lainsäädännön johdosta tarvetta perustaa uusia virkoja.

Jotta perheen sisäinen lähestymiskielto täyttäisi sille asetetut tavoitteet, erityisesti poliiseille ja sosiaaliviranomaisille on järjestettävä koulutusta. Sekä poliisia, tuomioistuimia että sosiaaliviranomaisia on tiedotettava uudesta lainsäädännöstä ja sen asettamista vaatimuksista. Jonkin verran kustannuksia aiheutuu myös siitä, että uhrille ja tekijälle tiedotetaan mahdollisuudesta saada oikeudellista apua ja henkistä tukea, esimerkiksi lähestymiskieltoa koskeva opas on uudistettava. Perheen sisäinen lähestymiskielto on myös asia, jossa kiellolla suojattava henkilö ja henkilö, jota vastaan kieltoa pyydetään, voivat saada kokonaan tai osin valtion varoista kustannettavaa oikeusapua.

Perheen sisäiseen lähestymiskieltoon määrätyille tulee joissakin tilanteissa kunnan toimenpitein järjestettäväksi lyhytaikainen majoituspaikka. Toisaalta näissä tapauksissa väkivallan uhri saa jäädä asumaan yhteiseen asuntoon, eikä hänelle tarvitse järjestää yhteiskunnan toimesta asumista. On halvempaa järjestää tilapäinen asuinpaikka yhdelle kieltoon määrätylle henkilölle kuin koko perheelle. Kunnille ei sen vuoksi arvioida aiheutuvan ehdotetusta lainsäädännöstä lisää kustannuksia.

Ehdotettu lainsäädäntö tähtää yhteiskunnalle suuria kustannuksia aiheuttavan perheväkivallan vähentämiseen ja voidaan arvioida, ettei se kokonaistaloudellisesti ainakaan lisää valtion kustannuksia. Perheväkivallan väheneminen tarkoittaisi yhteiskunnalle siitä aiheutuvien kustannusten vähenemistä.

4.2. Vaikutukset eri kansalaisryhmien asemaan

Esityksen toivotaan vaikuttavan perheväkivaltaa vähentävästi. Perheväkivallan uhreiksi joutuvat yleisimmin naiset. Perheväkivalta

vaikuttaa myös väkivaltaa sivusta seuraamaan joutuviin lapsiin. Toisaalta esiintyy myös tilanteita, joissa perheväkivallan kohteena ovat iäkkäät ihmiset. Esityksellä voitaisiinkin osaltaan parantaa naisten ja vanhusten asemaa puuttamalla ennalta perheen sisällä uhkaaviin väkivallantekoihin sekä saattamalla pahoinpitelyt nykyistä useammin tuomioistuimen käsiteltäväksi. Asiaa on tarkemmin selostettu yleisperustelujen jaksossa 3.

5. Asian valmistelu

Oikeusministeriö asetti 26 päivänä huhtikuuta 2000 työryhmän, jonka tehtäväksi annettiin laatia ehdotus lähestymiskiellosta annetun lain täydentämiseksi siten, että väkivaltaisesti perheenjäseniään kohtaan käyttäytyvä osapuoli voitaisiin poistaa yhteisestä asunnosta ja kieltää häntä palaamasta sinne. Työryhmä luovutti mietintönsä oikeusministeriölle 23 päivänä tammikuuta 2001. Mietinnöstä pyydettiin lausunto yhteensä 47 viranomaiselta ja järjestöltä. Kolmea poikkeusta lukuun ottamatta lausunnonantajat suhtautuivat myönteisesti siihen, että lähestymiskiellosta annettua lakia täydennettäisiin perheen sisäistä lähestymiskieltoa koskevilla säännöksillä. Lausunnoista on laadittu tiivistelmä. Luonnos hallituksen esitykseksi laadittiin oikeusministeriössä virkatyönä työryhmän mietinnön ja siitä saatujen lausuntojen pohjalta. Esitykseen sisällytettiin tässä vaiheessa myös lakiehdotus rikoslain 21 luvun 17 §:n kumoamisesta. Oikeusministeriö järjesti luonnoksesta hallituksen esitykseksi 17 päivänä kesäkuuta 2003 kuulemistilaisuuden, johon kutsuttiin 18 viranomaisen ja järjestön edustajat. Tilaisuuden osanottajat suhtautuivat esitykseen pääosin myönteisesti. Kuulemistilaisuudessa esitetyistä näkemyksistä on laadittu muistio.

6. Muita esitykseen vaikuttavia seikkoja

6.1. Riippuvuus kansainvälisistä sopimuksista ja velvoitteista

Ehdotetut säännökset voisivat edistää ih-

misoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi tehdyn yleissopimuksen (SopS 19/1990) eli Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimuksen 5 artiklassa ja kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen (SopS 8/1976) 9 artiklan 1 kohdassa turvattua oikeutta henkilökohtaiseen turvallisuuteen. Yhdistyneet Kansakunnat on yleiskokouksessa 20 päivänä joulukuuta 1993 hyväksynyt julistuksen naisiin kohdistuvan väkivallan poistamisesta. Julistuksen 4 artiklan mukaan valtioiden tulee kaikin keinoin ja viivytyksettä ryhtyä toimenpiteisiin naisiin kohdistuvan väkivallan poistamiseksi ja tä-

män vuoksi niiden tulee muun muassa kehittää kattavasti ennalta ehkäiseviä ja kaikenlaisia muita oikeudellisia, poliittisia, hallinnollisia ja sivistyksellisiä toimenpiteitä naisten suojelemiseksi väkivallalta. Edelleen tulee varmistaa, ettei naisiin kohdistunut väkivalta uusiutuisi. Naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisemiseen pyritään myös vuonna 1995 YK:n naisten maailmankonferenssissa hyväksytyllä niin sanotulla Pekingin toimintasuunnitelmalla. Ehdotetut lähestymiskielto-lainsäädännön muutokset voisivat osaltaan edesauttaa julistuksessa ja toimintasuunnitelmassa asetettujen päämäärien saavuttamista.

YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT

1. Lakiehdotuksen perustelut

1.1. Laki lähestymiskiellosta

1 §. Lähestymiskielto. Pykälään ehdotetaan lisättäväksi uusi *2 momentti*, jossa säädettäisiin perheen sisäisen lähestymiskiellon soveltamisalasta sekä määriteltäisiin kiellon tavoite. Perheen sisäistä lähestymiskieltoa koskevia säännöksiä sovellettaisiin, jos itsensä uhatuksi tunteva henkilö ja henkilö, jota vastaan kieltoa pyydetään, asuvat vakituisesti samassa asunnossa. Nimensä mukaisesti perheen sisäistä lähestymiskieltoa sovellettaisiin tavallisimmin perheenjäsenten välillä. Rakaisevaa ei kuitenkaan olisi sama talous eikä samaan perheeseen kuuluminen, vaan se, että asiaan osalliset henkilöt asuvat samassa asunnossa. Näin ollen säännöksiä sovellettaisiin myös esimerkiksi yhdessä asunnon vuokranneisiin opiskelijoihin tai muihin asukasryhmiin samoin kuin silloin, jos asunnon päävuokralainen tai alivuokralainen haakee toista vastaan lähestymiskieltoa.

Lähestymiskielto voitaisiin määrätä asumisolosuhteista riippumatta, mutta asumisolosuhteet ratkaisisivat sen, mitä säännöksiä sovelletaan. Jos asiaan osalliset asuvat samassa asunnossa, sovellettaisiin perheen sisäistä lähestymiskieltoa koskevia säännöksiä. Jos he eivät asu samassa asunnossa, sovellettaviksi tulisivat tavallista lähestymiskieltoa koskevat säännökset. Tämä tarkoittaisi käytännössä sitä, että vakituisesti samassa asunnossa asuvien välillä lähestymiskiellon määrittämisen edellytykset olisivat tiukemmat kuin kiellon määrittämisen edellytykset muiden henkilöiden välillä. Eroja olisi myös kiellon sisällössä ja pituudessa.

Se, kumpia säännöksiä sovelletaan, määräytyisi todellisten olosuhteiden mukaisesti, ei yksinomaan väestötietojärjestelmässä olevien osoitetietojen perusteella. Väestötietojärjestelmän tiedoilla saattaa kuitenkin olla merkitystä todellisia olosuhteita selvittäessä. Todellisia olosuhteita arvioitaessa tulisi kiinnittää huomiota muun muassa yhdessä asumisen laatuun ja kestoon. Asumiselta edellytettäisiin vakituisuutta. Perheen sisäistä

lähestymiskieltoa koskevia säännöksiä ei sovellettaisi esimerkiksi tapauksessa, jossa asiaan osallisella on toinen asunto ja hän vain osittain esimerkiksi seurustelukumppanina oleskelee toisen asiaan osallisen luona. Säännöksiä ei myöskään sovellettaisi, jos henkilö väliaikaisesti tai tilapäisesti majoittuu toisen asunnossa. Toisaalta esimerkiksi puolisoitten voitaisiin katsoa asuvan samassa asunnossa, vaikka toinen heistä työn, matkan tai muun syyn takia asuisi välillä pitkiäkin aikoja muualla.

Perheen sisäinen lähestymiskielto merkitsee voimakkaampaa puuttumista kieltoon määrättävän henkilön vapauksiin ja oikeuksiin kuin tavallinen lähestymiskielto. Sen vuoksi kiellon tarkoituksena olisi vain henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistuvan rikoksen tai tällaisen rikoksen uhan torjuminen. Perheen sisäistä lähestymiskieltoa ei voitaisi määrätä rauhaan kohdistuvan rikoksen tai sen uhan eikä vakavan häirinnän torjumiseksi. Tältä osin perheen sisäinen lähestymiskielto poikkeaisi tavallisesta lähestymiskiellosta ja olisi siten käyttöalaltaan rajoitetumpi.

Henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistuvat rikokset olisi ymmärrettävä laajasti. Niillä ei tarkoiteta ainoastaan rikoslain 21 ja 25 luvussa rangaistaviksi säädettyjä tekoja, vaan myös muita samoja oikeushyviä suojaavia kriminalisointeja. Lähestymiskielto olisi mahdollista määrätä esimerkiksi seksuaalirikoksen tai sen uhan torjumiseksi. Kohdistuessaan lapseen seksuaalirikoksen voidaan katsoa kohdistuvan lapsen terveyteen. Aikuiseen kohdistuessaan seksuaalirikos loukkaa seksuaalista itsemääräämisoikeutta ja sen voitaisiin katsoa kohdistuvan tätä kautta vapauteen.

2 §. Kiellon määrittämisen edellytykset. Pykälän *2 momentissa* ehdotetaan säädettäväksi perheen sisäisen lähestymiskiellon määrittämisen edellytyksistä. Pykälän nykyinen *2 momentti* siirrettäisiin uudeksi *2 a §:ksi*. Perheen sisäinen lähestymiskielto voitaisiin määrätä, jos henkilö, jota vastaan kieltoa pyydetään, tulisi todennäköisesti syyllistymään samassa asunnossa asuvan henkilön

henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistuvaan rikokseen.

Rikoksen uhan tulisi olla todennäköinen. Tällöin rikoksen tapahtumisen tulee olla todennäköisempää kuin sen tapahtumatta jäämisen. Vastaavaa todennäköisyyden vaatimusta edellytetään useissa voimassa olevissa lainkohdissa. Esimerkiksi poliisilain 14 §:n nojalla alueelta poistettu henkilö voidaan pykälän 3 momentin mukaan ottaa kiinni ja pitää säilössä, jos poistamisella ei todennäköisesti voitaisi estää häiriön toistumista. Poliisilain 20 §:n 1 momentin mukainen, usein perheväkivaltatilanteisiin sovellettava paikalta poistaminen edellyttää todennäköisyyttä siitä, että rikos tulisi ilman paikalta poistamista tapahtumaan. Todennäköisiä syitä edellytetään myös muun muassa pakkokeinolain 1 luvun 3 §:n 1 momentissa pidättämisen edellytyksenä sekä saman luvun 8 §:n 1 momentissa vangitsemisen edellytyksenä. Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 6 §:ssä säädetään todennäköiset syyt todennäköisyyden vaatimukseksi syytteen nostamiselle.

Rikoksen uhka voisi olla pääteltävissä kieltoon määrättäväksi vaaditun henkilön uhkuksista, aiemmista rikoksista tai muusta käyttäytymisestä. Kiellon määrääminen ei edellyttäisi jo tapahtunutta rikosta, mutta esimerkiksi aiemmista väkivallanteoista voitaisiin ehkä päätellä, että väkivalta todennäköisesti jatkuu tulevaisuudessakin. Jos perheväkivalta on jatkunut kuukausia tai vuosia ja taustalla on useita kotihälytyksiä ja lääkarissäkäyntejä, väkivalta ei yleensä lopu ilman toimenpiteitä. Arvioitaessa rikoksen uhan olemassaoloa voidaan aiempien rikosten ja uhkailujen lisäksi kiinnittää huomiota myös kieltoon määrättäväksi vaaditun henkilön muuhun käyttäytymiseen. Muu käyttäytyminen, josta uhka voisi olla pääteltävissä, saattaa ilmetä esimerkiksi erilaisena taloudellisena tai sosiaalisena kontrollina taikka esimerkiksi perheen omaisuuden, erityisesti muistoesineiden ja lasten leikkikalujen rikkomisena tai perheen kotieläimiin kohdistuvana väkivaltana.

Perheen sisäisen lähestymiskiellon määrääminen ei edellyttäisi, että kieltoon määrättävä henkilö olisi tehnyt kiellolla suojattavaan henkilöön kohdistuvan rikoksen. Objektiiivisesti havaittavissa oleva rikoksen uhka

olisi riittävä. Jos rikos olisi jo tapahtunut, kiellon määrääminen ei toisaalta estäisi tekijän saattamista teostaan rikosoikeudelliseen vastuuseen. Kielto ei ole rangaistus, eikä sen ole tarkoitus vaikuttaa jo tapahtuneen rikoksen tutkintaan eikä syytteen nostamiseen. Jos poliisi samassa yhteydessä epäilee rikoksen tapahtuneen ja havaitsee lähestymiskiellon tarpeelliseksi, poliisiin on sekä toimitettava rikoksen esitutkinta että ryhdyttävä toimenpiteisiin lähestymiskiellon määräämiseksi.

Rikoksen uhan todennäköisyyden lisäksi kiellon määrääminen edellyttäisi kokonaisuuskäytäntöä, jossa voitaisiin ottaa huomioon kaikki asiassa ilmenneet seikat. Kiellon määräämisen puolesta ja sitä vastaan puhuvia seikkoja olisi punnittava vastakkain ja arvioitava, olisiko kiellon määrääminen kysymyksessä olevassa tilanteessa kohtuutonta. Kokonaisuuskäytännössä tulisi erityisesti ottaa huomioon uhkaavan rikoksen laatu ja todennäköisyyden aste. Mitä todennäköisempää rikoksen tapahtuminen olisi, sitä harvemmin kiellon määrääminen voisi olla kohtuutonta. Kieltoa ei voitaisi useinkaan määrätä, jos uhkaava rikos olisi vähäinen. Erityisen tärkeää olisi punnita kiellon määräämistä mahdollisten yhteisessä asunnossa asuvien lasten kannalta. Asiaa olisi arvioitava lasten edun näkökulmasta myös silloin, kun rikoksen uhka ei kohdistu suoraan heihin. Samoin yhdessä asumisen laatu ja kesto, asunnon omistussuhde sekä kieltoon vaaditun henkilön mahdollisuus järjestää asumisensa kiellon aikana voitaisiin ottaa huomioon. Kiellon määrääminen saattaisi olla kohtuutonta esimerkiksi silloin, jos itsensä uhatuksi tunteva henkilö olisi vastikään muuttanut asumaan kieltoon määrättäväksi vaaditun henkilön luokse tämän omistamaan tai vuokraamaan asuntoon. Yleensä asunnon omistus- tai vuokrausuhteen ei kuitenkaan tulisi olla ratkaisevassa asemassa kiellon määräämisen edellytyksiä arvioitaessa.

2 a §. Pykälän nykyinen toinen momentti siirrettäisiin uudeksi 2 a §:ksi. Samalla siihen tehtäisiin kielellinen tarkistus. Kielellisen tarkistuksen perusteella tulisi selväksi, että kiellon määräämisen edellytyksiä harkittaessa otettaisiin huomioon aikaisemmin tapahtuneet mahdolliset rikokset tai muu häirintä hakijaa kohtaan sekä tämän kiellon määrää-

mistä edeltäneen toiminnan laatu. Säännös koskisi sekä tavallista että perheen sisäistä lähestymiskielloa. Perheen sisäisen lähestymiskiellon osalta kysymys ei kuitenkaan voisi olla häirinnän laadun eikä sen jatkumisen arvioinnista, koska kiellon määrääminen edellyttää aina rikoksen uhkaa.

3 §. *Kiellon sisältö.* Pykälään ehdotetaan otettavaksi uusi 2 momentti, jolloin nykyinen 2 ja 3 momentti siirtyisivät 3 ja 4 momentiksi. Sen vuoksi 1 momentin viittaus 3 momenttiin muutettaisiin viittaukseksi 4 momenttiin.

Pykälään ehdotetaan otettavaksi uusi perheen sisäisen lähestymiskiellon sisältöä sääntelevä 2 momentti. Perheen sisäinen lähestymiskielto olisi lähtökohtaisesti perusmuotoinen. Kieltoon määrätty henkilö ei saisi tavata suojattavaa henkilöä eikä muutenkaan ottaa häneen yhteyttä tai sitä yrittää. Kiellettyä olisi myös suojattavan henkilön seuraaminen ja tarkkaileminen. Perusmuotoinen perheen sisäinen lähestymiskielto eroaisi 1 momentin mukaisesta kiellosta siten, että kieltoon määrätyn henkilön olisi lisäksi poistuttava asunnosta, jossa hän ja suojattava henkilö vakituisesti asuvat. Kieltoon määrätty henkilö ei saisi kiellon voimassaoloaikana palata yhteiseen asuntoon.

Perheen sisäinen lähestymiskielto ei vaikuttaisi asiaan osallisten henkilöiden taloudellisiin velvollisuuksiin. Kiellolla ei puututtaisi asunnon omistus- tai vuokrasuhteeseen eikä koti-irtaimiston jakoon. Jos kieltoon määrätty ja kiellolla suojattava henkilö olisivat esimerkiksi vuokranneet yhdessä asunnon, josta toisen osapuolen olisi perheen sisäisen lähestymiskiellon vuoksi poistuttava, vastaisi hän vuokrasopimuksesta johtuvista velvoitteistaan samalla tavoin kuin ennen kiellon määräämistäkin. Avioliittolain 38 ja 39 §:n vallintarajoitukset estävät myös kiellon aikana asunnon omistavaa aviopuolisoa myymästä yhteistä kotia ilman toisen puolison suostumusta. Kiellolla ei olisi vaikutusta yhteisten lasten eikä perheen elatukseen. Perheen sisäisen lähestymiskiellon määrätty henkilö ei kiellon määräämisen perusteella vapautuisi lapsen elatuksesta annetussa laissa (704/1975) eikä avioliittolaissa säädetyistä elatusvelvollisuudesta.

Yleisperusteluissa mainituista syistä kiel-

lon määrääminen ei vaikuttaisi kiellolla suojattavan ja kieltoon määrätyn henkilön yhteisten lasten huoltoon eikä tapaamisoikeuteen. Vanhempien tulisi ensisijaisesti pyrkiä sopimaan lasten asumisesta ja tapaamisesta kiellon voimassaoloaikana. Kieltoon määrättyllä henkilöllä olisi oikeus tavata lapsia edellyttäen, että tapaaminen tapahtuu muualla kuin yhteisessä asunnossa tai muussa lähestymiskiellon piiriin kuuluvassa paikassa. Tapaamisjärjestelyjä koskevat tarpeelliset yhteydenotot olisivat pykälän 4 momentin nojalla luvallisia. Yhteydenotot voisivat kuitenkin rikkoa lähestymiskielloa silloin, jos ne olisivat toistuvia ja niiden tarkoituksena olisi ennemminkin kiellolla suojattavan henkilön häirintä tai uhkailu kuin todellinen tarkoitus sopia lasten tapaamisesta. Perheen sisäisellä lähestymiskiellolla voitaisiin suojata myös samassa asunnossa asuvaa lasta, jos rikoksen uhka kohdistuu hänen. Tällöin kieltoon määrättyllä henkilöllä ei olisi kiellon aikana oikeutta tavata lasta.

Pykälän nykyinen laajennettua lähestymiskielloa koskeva 2 momentti siirrettäisiin 3 momentiksi ja siihen lisättäisiin viittaus uuteen 2 momenttiin. Myös perheen sisäinen lähestymiskielto voitaisiin määrätä laajennettuna. Tällöin kielto koskisi oleskelua myös muussa ratkaisussa yksilöidyissä paikassa kuin yhteisessä asunnossa. Perheen sisäinen lähestymiskielto saattaa olla tarpeen määrätä laajennettuna koskemaan esimerkiksi oleskelua tietyllä alueella yhteisen asunnon läheisyydessä. Määrättäessä lähestymiskielto laajennettuna ratkaisussa on tarkasti ja selkeästi yksilöitävä ne paikat tai alueet, joita kielto koskee.

Pykälän nykyinen 3 momentti siirrettäisiin muuttamattomana 4 momentiksi. Myöskään perheen sisäinen lähestymiskielto ei koskisi yhteydenottoja, joilla on asiallinen peruste ja jotka ovat ilmeisen tarpeellisia. Poikkeussäännös koskee ainoastaan yhteydenottoja, joten se ei koske suojattavan henkilön seuraamista eikä tarkkailua. Säännös ei myöskään koske oleskelua asunnossa, josta kieltoon määrätty henkilö on velvoitettu poistumaan.

7 §. *Lähestymiskiellon voimassaolo.* Pykälän 1 momenttiin ehdotetaan lisättäväksi säännös perheen sisäisen lähestymiskiellon

voimassaoloajasta. Perheen sisäinen lähestymiskielto voitaisiin määrätä enintään kolmeksi kuukaudeksi. Tavallista lähestymiskieltoa lyhyempi voimassaoloaika on perusteltu sen vuoksi, että kielto merkitsee voimakkaampaa puuttumista kieltoon määrätyn henkilön oikeuksiin ja vapauksiin. Kiellon lyhintä mahdollista voimassaoloaikaa ei säädettäisi erikseen. Vaikka tavallinen lähestymiskielto on käytännössä yleensä määrätty lain sallimaksi enimmäisajaksi yhdeksi vuodeksi, perheen sisäistä lähestymiskieltoa ei tulisi määrätä säännönmukaisesti kolmeksi kuukaudeksi. Kiellon pituus tulisi harkita tapauskohtaisesti.

Pykälän 2 momenttia ehdotetaan muutettavaksi siten, että tavallinen lähestymiskielto voitaisiin sitä uudistettaessa määrätä enintään kahdeksi vuodeksi. Usein vuoden pituinen lähestymiskielto tehoaa ja häirintä loppuu tai rikoksen uhka poistuu, jolloin kieltoa ei ole tarvetta uudistaa. Jos tilanne ei ole rauhoittunut vuodessa, voi olla tarkoituksenmukaista määrätä uudistettu lähestymiskielto vuotta pidemmäksi ajaksi. Kieltoa ei tulisi määrätä automaattisesti kahden vuoden ajaksi, vaan kiellon pituus tulisi harkita tapauskohtaisesti. Säännöstä sovellettaisiin vain silloin, kun kysymys on kiellon uudistamisesta eli kiellolla suojattava henkilö ja kieltoon määrättävä henkilö ovat samoja kuin aikaisemmassa ratkaisussa, jossa lähestymiskielto on määrätty. Kielto voitaisiin määrätä enintään kahdeksi vuodeksi, vaikka uudessa ratkaisussa lähestymiskiellon sisältö joiltain osin poikkeaisi aikaisemmasta ratkaisusta. Kielto voidaan uudistaa samoin edellytyksin kuin se voidaan määrätä ensimmäisen kerran. Edellytysten täyttyminen harkitaan aina uudelleen uuden aineiston pohjalta.

Ehdotettu muutos lähestymiskiellon voimassaoloaikaan ei koskisi perheen sisäistä lähestymiskieltoa. Perheen sisäinen lähestymiskielto voitaisiin myös uudistamistilanteissa määrätä enintään kolmeksi kuukaudeksi. Uudistamiskertoja ei kuitenkaan rajoitettaisi. Sen jälkeen kun asiaan osalliset ovat järjestäneet asumisensa erilleen, itsensä uhatuksi tunteva henkilö voi hakea tavallista lähestymiskieltoa. Tavallista lähestymiskieltoa ei kuitenkaan voitaisi määrätä pelkästään sen perusteella, että kieltoon määrätty henkilö ei

ole perheen sisäisen lähestymiskiellon aikana voinut asua samassa asunnossa. Sen vuoksi tavallisen lähestymiskiellon määrittäminen edellyttäisi yleensä sitä, että kiellolla suojattava henkilö muuttaisi pois asunnosta tai kieltoon määrätty henkilö jäisi vapaaehtoisesti palaamatta sinne. Tavallinen lähestymiskielto voitaisiin määrätä esimerkiksi silloin, jos yhteisesti vuokratun asunnon vuokrasopimus siirrettäisiin vain toiselle asiaan osalliselle tai tuomioistuimien päätäisi aviopuolisoiden yhteiselämän lopettamisesta ja velvoittaisi toisen puolisoista muuttamaan yhteisestä kodista. Jos samojen henkilöiden välillä on aikaisemmin ollut voimassa perheen sisäinen lähestymiskielto ja sen jälkeen määrätään ensimmäistä kertaa tavallinen lähestymiskielto, kysymys ei olisi kiellon uudistamisesta, joten kielto voitaisiin määrätä enintään yhdeksi vuodeksi.

8 §. *Ratkaisun sisältö.* Pykälään ehdotetaan lisättäväksi uusi 3 momentti, jossa säädettäisiin ratkaisun sisällöstä silloin, kun määrätään perheen sisäinen lähestymiskielto. Sen lisäksi mitä 1 ja 2 momentissa säädetään, määrättäessä perheen sisäinen lähestymiskielto ratkaisussa olisi yksilöitävä asunto, josta kieltoon määrätyn henkilön on poistettava. Tällöin ei voisi syntyä epäselvyyttä siitä, mitä asuntoa lähestymiskielto koskee. Yksilöinti voitaisiin yleensä tehdä osoitteen perusteella.

Ratkaisussa olisi määrättävä myös siitä, miten kieltoon määrätty henkilö saa haltuunsa kiellon voimassaoloaikana tarvitsemansa tarpeelliset henkilökohtaiset tavarat, kuten vaatteet, hygieniatarvikkeet ja työssä tarvittavat välineet. Säännös ei koskisi perheen yhteisessä käytössä olleita esineitä. Jos kieltoon määrätty henkilö olisi jo saanut haltuunsa tarvitsemansa tavarat, tämä voitaisiin todeta ratkaisussa. Kiellolla suojattavan ja kieltoon määrätyn henkilö omaisuuden jakamisesta tai mahdolliseen ositukseen vaikuttavasta esineiden jaosta ei olisi kysymys. Tarkoitus olisi ainoastaan varmistaa, että kieltoon määrätty henkilö tulee toimeen kiellon aikana. Kieltoon määrätyn henkilön tulisi saada henkilökohtaiset tavarat käyttöönsä mahdollisimman pian kiellon määrittämisen jälkeen. Hän voisi saada tavarat haltuunsa esimerkiksi siten, että ystävä tai sukulainen noutaisi ne asunnosta

tai kiellolla suojattava henkilö tai tämän pyynnöstä joku toinen henkilö toimittaisi ne tietynä aikana tiettyyn paikkaan. Täysin poissuljettua ei olisi sekään, että kieltoon määrätty henkilö saisi itse käydä noutamassa tavarat tietynä ajankohtana ja mahdollisesti poliisiviranomaisten valvonnassa. Näin voitaisiin menetellä esimerkiksi silloin, jos kiellolla suojattava henkilö olisi hakeutunut turvakotiin ja yöpyisi siellä jonkin aikaa vielä kiellon määräämisen jälkeenkin. Tavaroiden toimittaminen tulee järjestää siten, ettei kiellolla suojattava henkilö joudu alttiiksi vaaratilanteelle. Henkilökohtaisten tavaroiden toimittamista koskevat tarpeelliset yhteydenotot olisivat 3 §:n 4 momentin nojalla luvallisia.

11 §. Päätös väliaikaisesta lähestymiskiellosta. Yleisperusteluissa mainituista syistä pykälän 1 momenttia ehdotetaan muutettavaksi siten, että säännöksessä korostettaisiin pidättämiseen oikeutetun virkamiehen toimivaltaa määrätä väliaikainen lähestymiskiello. Väliaikaisen lähestymiskiellon voisi edelleen määrätä myös toimivaltainen tuomioistuin. Ehdotetun muutoksen tarkoituksena on painottaa sitä, että itsensä uhatuksi tuntevan henkilön kääntyessä poliisin puoleen poliisin tulisi selvittää asia ja edellytysten täytyessä määrätä väliaikainen lähestymiskiello, eikä ohjata hakijaa kääntymään käräjäoikeuden puoleen. Väliaikaisen lähestymiskiellon määräämisen edellytykset eivät poikkea lähestymiskiellon määräämisen edellytyksistä. Esimerkiksi mitään erityistä kiireellisyседellytystä laissa ei ole.

Säännöstä sovellettaisiin sekä tavallisiin että perheen sisäisiin lähestymiskieltoihin. Tarkoituksena on, että perheen sisäinen lähestymiskiello tulisi nykyistä useammin määrättäväksi ensin väliaikaisena poliisiorganisaatioon kuuluvan pidättämiseen oikeutetun virkamiehen päätöksellä, ja sen jälkeen asia käsiteltäisiin käräjäoikeudessa. Jotta lähestymiskielloasioiden käsittely toimisi tehokkaasti, poliisin ja käräjäoikeuden tulisi sopia käytännön menettelytavoista ja yhteistyöjärjestelyistä paikkakuntakohtaisesti.

Pykälään ehdotetaan otettavaksi uusi 2 momentti, jossa säädettäisiin pidättämiseen oikeutetun virkamiehen mahdollisuudesta määrätä väliaikainen lähestymiskiello viran

puolesta ilman kenenkään pyyntöä. Kiellon määrääminen viran puolesta olisi tarkoitettu niitä tilanteita varten, joissa lähestymiskiellon tarve on ilmeinen, mutta kiellolla suojattava henkilö ei esimerkiksi uskalla tai kykene pyytää kiellon määräämistä.

Jo nykyisen 5 §:n 1 momentin ja 11 §n 1 momentin nojalla poliisimies voi pyytää lähestymiskiellon määräämistä ja poliisiorganisaatioon kuuluva pidättämiseen oikeutettu virkamies voi määrätä väliaikaisen lähestymiskiellon. Esteellisyyssäännösten vuoksi sama pidättämiseen oikeutettu virkamies ei voi toimia väliaikaisen lähestymiskiellon hakijana ja ratkaisijana. Kieltoa hakeva ja siitä päättävä virkamies voi kuitenkin työskennellä esimerkiksi samalla poliisilaitoksella, joten kiellon määrääminen viran puolesta ei juurikaan poikkea tällaisesta tilanteesta. Lakia on kuitenkin usein tulkittu niin, että pidättämiseen oikeutettu virkamies voisi määrätä väliaikaisen lähestymiskiellon vain itsensä uhatuksi tuntevan henkilön tai toisen, muuhun organisaatioon kuuluvan pyynnön esittämiseen oikeutetun viranomaisen hakemuksesta. Tilanteen selventämiseksi sekä kiellon pyytämistä pelkäävän suojan tarpeessa olevan henkilön turvallisuuden takaamiseksi on tarpeen säätää mahdollisuudesta määrätä väliaikainen lähestymiskiello viran puolesta. Käytännössä säännöstä soveltaisivat lähinnä poliisin pidättämiseen oikeutetut virkamiehet. Säännös ei koskisi tuomioistuinta, vaan tuomioistuin voisi määrätä väliaikaisen lähestymiskiellon vain hakemuksesta. Säännös koskisi sekä tavallisten että perheen sisäisten väliaikaisten lähestymiskieltojen määräämistä.

Lain 12 §:n 1 momentissa säädetään pidättämiseen oikeutetun virkamiehen velvollisuudesta saattaa päätöksensä väliaikaiseen lähestymiskieltoon määräämisestä käräjäoikeuden käsiteltäväksi. Kielteistä päätöstä ei toimiteta käräjäoikeuden käsiteltäväksi. Jos poliisiorganisaatioon kuuluva pidättämiseen oikeutettu virkamies on määrännyt väliaikaisen lähestymiskiellon viran puolesta, toimisi hän tai muu poliisimies yleensä myös kiellon hakijana käräjäoikeudessa. Pidättämiseen oikeutettu virkamies ei tule esteelliseksi pyytämään kiellon määräämistä käräjäoikeudessa yksin sillä perusteella, että hän on määrännyt väliaikaisen lähestymiskiellon. Tilan-

netta voidaan verrata siihen, että pakkokeinolain nojalla rikoksesta epäillyn henkilön pidättänyt virkamies tekee vangitsemisvaatimuksen tuomioistuimelle. Tällöinkään rikoksesta epäillyn pidättäminen ei muodosta esteellisyysperustetta vangitsemisvaatimuksen tekemiselle. Tutkinnanjohtajan ja tutkijan esteellisyydestä säädetään esitutkintalain 16 §:ssä ja syyttäjän esteellisyydestä yleisistä syyttäjistä annetun lain (199/1997) 12 §:ssä. Viimeksi mainitun säännöksen perusteluissa (HE 131/1996 vp) todetaan, ettei syyttäjä tule esteelliseksi asian aiemmissa käsittelyvaiheissa suorittamiensa virkatoimien, esimerkiksi esitutkinnan aikana tekemiensä ratkaisujen johdosta.

Pykälän nykyinen 2 momentti ehdotetaan siirrettäväksi muuttamattomana 3 momentiksi.

Pykälän 4 momentissa säädettäisiin selvyden vuoksi väliaikaista lähestymiskieltoa koskevasta muutoksenhakukiellosta. Pidättämiseen oikeutetun virkamiehen on saatettava päätöksensä väliaikaiseen lähestymiskieltoon määräämisestä käräjäoikeuden käsiteltäväksi, ja käräjäoikeuden on käsiteltävä lähestymiskieltoa koskeva asia kiireellisenä. Kysymyksessä ei ole muutoksenhaku, vaan eräänlainen tuomioistuinkontrolli pidättämiseen oikeutetun virkamiehen päätökseen. Koska asia saatetaan viran puolesta käräjäoikeuden käsiteltäväksi, valitusoikeus väliaikaiseen kieltoon ei ole tarpeellinen. Jos pidättämiseen oikeutettu virkamies ei määrää väliaikaista lähestymiskieltoa, kiellon määräämistä voidaan pyytää käräjäoikeudelta. Muutoksenhaku tuomioistuimen päätökseen väliaikaisesta lähestymiskiellosta kielletään jo nykyisin oikeudenkäymiskaaren 25 luvun 1 §:n 3 momentissa. Sen sijaan käräjäoikeuden lopulliseen tuomioon lähestymiskieltoasiassa haetaan muutosta valittamalla hovioikeuteen siten kuin oikeudenkäymiskaaren 25 luvussa säädetään.

12 a §. *Perheen sisäisen väliaikaisen lähestymiskiellon käsittely käräjäoikeudessa.* Pykälän 1 momentissa ehdotetaan säädettäväksi määräajoista silloin, kun pidättämiseen oikeutettu virkamies on määrännyt perheen sisäisen lähestymiskiellon väliaikaisena. Pääkäsittely olisi pidettävä viikon kuluessa siitä, kun pidättämiseen oikeutettu virkamies

on saattanut päätöksensä käräjäoikeuden käsiteltäväksi. Lyhyt määräaika on tarpeellinen erityisesti kieltoon määrätyn henkilön oikeusturvan takaamiseksi. Jos pääkäsittely kuitenkin joudutaan peruuttamaan, käräjäoikeuden olisi järjestettävä uusi pääkäsittely mahdollisimman nopeasti ja viimeistään kahden viikon kuluttua siitä päivästä, jolloin pääkäsittely oli tarkoitus toimittaa. Jos pääkäsittelyä lykättäisiin, sovellettaisiin oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain määräaikoja. Pääsääntöisesti asiaa ei siten voitaisi uutta pääkäsittelyä toimittamatta lykätä yli 14 päivää. Määräaikoja laskettaessa noudatettaisiin säädettyjen määräaikain laskemisesta annettua lakia (150/1930).

Säännös koskisi ainoastaan tilannetta, jossa väliaikainen perheen sisäinen lähestymiskielto on määrätty pidättämiseen oikeutetun virkamiehen päätöksellä. Tällöin asian käsittelyn pohjana käräjäoikeudessa on ainakin päätös väliaikaisesta lähestymiskiellosta sekä pöytäkirja ennen väliaikaisen kiellon määräämistä toimitetusta poliisitutkinnasta. Asian käsittelyn pohjaksi on siten olemassa selvempi aineisto kuin tilanteessa, jossa itsensä uhatuksi tunteva henkilö hakee lähestymiskieltoa suoraan käräjäoikeudelta. Asia tulee käsitellä kiireellisenä myös silloin, kun perheen sisäistä lähestymiskieltoa haetaan suoraan käräjäoikeudelta tai kun kysymys on tavallisesta lähestymiskiellosta. Näitä tilanteita varten lakiin ei kuitenkaan ehdoteta otettavaksi uusia määräaikoja.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin mahdollisuudesta pitää pääkäsittely 1 momentissa säädettyä myöhemmin. Pääkäsittelyn pitäminen yli viikon kuluessa asian saapumisesta käräjäoikeuteen olisi mahdollista vain erittäin tärkeästä syystä. Sama koskisi velvoitetta järjestää uusi pääkäsittely kahden viikon kuluessa, jos pääkäsittely on jouduttu peruuttamaan. Erittäin tärkeä syy voisi lähinnä olla se, että yrityksistä huolimatta asiaan osallisia ei saada haastettua käsittelyyn tai jos etukäteen tiedetään, että asiaan osallinen tai todistaja ei laillisen esteen vuoksi pysty saapumaan käsittelyyn tai pääkäsittelyyn pitämiseksi määrääjässä ei muusta asiastaan osallisesta tai todistajasta johtuvasta syystä ole edellytyksiä.

Pykälän 3 momentin säännöksellä pyritään

varmistamaan, ettei perheen sisäinen lähestymiskielto ole pitkään voimassa väliaikaisena pidättämiseen oikeutetun virkamiehen tekemällä päätöksellä. Jos pääkäsittely joudutaan peruuttamaan tai jos sitä joudutaan lykäämään, käräjäoikeuden tulisi määrätä siitä, pidetäänkö väliaikainen perheen sisäinen lähestymiskielto voimassa. Käräjäoikeuden olisi ratkaistava asia siihen asti kertyneen oikeudenkäyntiaineiston pohjalta. Tästäkään ratkaisusta ei saisi erikseen valittaa.

15 §. Lähestymiskiellon rekisteröinti. Pykälään otettaisiin viittaussäännös, jonka mukaan lähestymiskiellon tallettamisesta poliisiasiain tietojärjestelmään ja tietojen poistamisesta järjestelmästä säädetään henkilötietojen käsittelystä poliisitoimessa annetussa laissa.

Henkilötietojen käsittelystä poliisitoimessa annetun lain 2 §:n 3 momentin 1 kohdassa säädetään lähestymiskiellon tallettamisesta poliisiasiain tietojärjestelmään. Saman lain 22 §:n 1 momentin 1 kohdassa säädetään lähestymiskieltoa koskevien tietojen poistamisesta poliisiasiain tietojärjestelmästä. Uuden lain säätämisen yhteydessä lähestymiskiellosta annetun lain säännöksiä lähestymiskiellon rekisteröinnistä ei muutettu. Henkilötietojen käsittelystä poliisitoimessa annetun lain säännökset vastaavat pääosin voimassa olevaa lähestymiskiellosta annetun lain 15 §:ää. Lähestymiskiellon tallettamisesta poliisiasiain tietojärjestelmään tulee säätää henkilötietojen käsittelystä poliisitoimessa annetussa laissa. Sen vuoksi lähestymiskiellosta annettuun lakiin ehdotetaan otettavaksi asiasta viittaussäännös, jolloin aineellinen säännös lähestymiskiellon rekisteröinnistä kumoutuisi.

Väliaikaisen lähestymiskiellon tallettamisesta ei henkilötietojen käsittelystä poliisitoimessa annetussa laissa ole erityisiä säännöksiä. Sen sijaan voimassa olevaan lähestymiskiellosta annetun lain 15 §:n 1 momenttiin sisältyy säännös siitä, ettei väliaikaista lähestymiskieltoa merkitä poliisin henkilökisteriin. Väliaikainen lähestymiskielto tulisi saada tallettaa poliisiasiain tietojärjestelmään vastaavasti kuin varsinainen lähestymiskielto, jotta tieto kiellosta olisi helpommin saatavilla ja sen noudattamista pystyttäisiin siten valvomaan paremmin. Koska henkilötietojen

käsittelystä poliisitoimessa annetussa laissa ei erikseen säädetä väliaikaisesta lähestymiskiellosta, lakia olisi tulkittava niin, että myös väliaikainen lähestymiskielto tulee merkitä poliisiasiain tietojärjestelmään. Tämä koskisi sekä tavallista että perheen sisäistä väliaikaista lähestymiskieltoa. Lähestymiskielto ja myös väliaikainen lähestymiskielto tulisi merkitä rekisteriin riippumatta siitä, onko se saatu annettua tiedoksi kieltoon määrättylle. Tuomioistuimen tulee 9 §:n 3 momentin mukaan ilmoittaa määräämistään lähestymiskiellosta poliisille heti, jotta kielto voidaan mahdollisimman nopeasti tallettaa poliisiasiain tietojärjestelmään.

1.2. Rikoslaki

21 luku. Henkeen ja terveyteen kohdistuvista rikoksista

17 §. Toimenpiteistä luopuminen. Rikoslain 21 luvun 17 § sisältää erityisen pahoinpitelyä koskevan säännöksen toimenpiteistä luopumisesta. Sen mukaan virallisella syyttäjällä on oikeus jättää pahoinpitelyssä syyte nostamatta, jos asianomistaja sitä omasta vakaasta tahdostaan pyytää, eikä tärkeä yleinen tai yksityinen etu vaadi syytteen nostamista. Yleisperusteluissa mainituista syistä pykälä ehdotetaan kumottavaksi. Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 7 ja 8 §:ään sisältyvät säännökset seuraamusluonteisesta syyttämättä jättämisestä säilyisivät ennallaan. Asianomistajan pyyntö jättää syyte nostamatta olisi edelleen mahdollista ottaa huomioon yhtenä tekijänä kohtuusperustetta sovellettaessa.

2. Voimaantulo

Lait ehdotetaan tuleviksi voimaan mahdollisimman pian sen jälkeen, kun ne on hyväksytty ja vahvistettu.

3. Säätämisjärjestys

Lähestymiskiellosta annettuun lakiin ehdotetuilla säännöksillä on merkitystä perustus-

laissa turvattujen liikkumisvapauden, omaisuuden suojan, yksityiselämän suojan sekä henkilökohtaisen koskemattomuuden ja turvallisuuden kannalta. Ehdotetulla lainsäädännöllä rajoitetaan perheen sisäiseen lähestymiskieltoon määrätyn henkilön liikkumisvapautta ja yksityiselämän suojaa, ja kielto saattaa myös merkitä rajoituksia kieltoon määrätyn henkilön omaisuuden suojaan. Samanaikaisesti ehdotetulla lainsäädännöllä pyritään varmistamaan kiellolla suojattavan henkilön henkilökohtainen koskemattomuus ja turvallisuus. Kysymys on tilanteesta, jossa yhden perusoikeuden turvaaminen edellyttää toisen perusoikeuden rajoittamista.

Perustuslain 9 §:n 1 momentin mukaan Suomen kansalaisella ja maassa laillisesti oleskelevalla ulkomaalaisella on vapaus liikkua maassa ja valita asuinpaikkansa. Liikkumisvapaus on turvattu myös Euroopan ihmisoikeussopimuksen neljännen lisäpöytäkirjan 2 artiklassa. Artiklan mukaan oikeutta voidaan rajoittaa lailla silloin, kun se on välttämätöntä esimerkiksi rikosten ehkäisemiseksi tai muiden yksilöiden oikeuksien ja vapauksien suojelemiseksi. Kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan YK:n yleis-sopimuksen 12 artikla koskee myös liikkumisvapautta.

Perustuslain 15 §:n 1 momentin mukaan jokaisen omaisuus on turvattu. Euroopan ihmisoikeussopimuksen ensimmäisen lisäpöytäkirjan 1 artiklan mukaan jokaisella luonnollisella tai oikeushenkilöllä on oikeus nauttia rauhassa omaisuudestaan. Keneltäkään ei saa riistää hänen omaisuuttaan paitsi julkisen edun nimissä ja laissa määrättyjen ehtojen sekä kansainvälisen oikeuden yleisten periaatteiden mukaisesti.

Perustuslain 10 §:n 1 momentissa turvataan jokaisen yksityiselämä. Yksityiselämän suojaan kuuluu muun muassa oikeus pitää yhteyttä muihin ihmisiin. Myös perhe-elämä kuuluu säännöksessä tarkoitettun yksityiselämän suojan piiriin.

Perustuslain 7 §:n 1 momentin mukaan jokaisella on oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen. Oikeutta henkilökohtaiseen vapauteen ja turvallisuuteen koskevat myös Euroopan ihmisoikeussopimuksen 5 artikla ja kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia

koskevan sopimuksen 9 artikla.

Lisäksi perustuslain 19 §:n 4 momentissa julkisen vallan tehtäväksi asetetaan edistää jokaisen oikeutta asuntoon ja tukea asumisen omatoimista järjestämistä. Säännös ei siten turvaa tätä oikeutta yksilöllisenä oikeutena.

Perusoikeudet uudistettiin vuonna 1995 ja siirrettiin asiallisia muutoksia tekemättä hallitusmuodosta perustuslakiin. Perusoikeus-uudistuksen esitöiden (HE 309/1993 vp ja PeVM 25/1994 vp) mukaan perusoikeuksia voidaan rajoittaa lailla, jos rajoitus ilmaistaan tarkasti ja täsmällisesti laissa ja rajoituksen tavoitteet ovat hyväksyttäviä. Rajoituksen tulee myös olla suhteellisuusvaatimuksen mukainen ja oikeusturvajärjestelyistä tulee huolehtia.

Perheen sisäinen lähestymiskielto rajoittaa kieltoon määrätyn henkilön toiminta- ja liikkumisvapautta ja sillä puututaan myös kieltoon määrätyn henkilön yksityiselämän suojaan. Jos kieltoon määrätty henkilö omistaa asunnon tai osan asunnosta, josta hänet on määrätty poistumaan, kielto rajoittaa myös omaisuuden käyttömahdollisuuksia. Toisaalta ehdotettujen säännösten tarkoituksena on suojella toista perustuslaissa turvattua oikeutta eli kiellolla suojattavan henkilön henkilökohtaista koskemattomuutta ja turvallisuutta. Kieltoon määrätyn henkilön vapauksien ja oikeuksien rajoittaminen tapahtuu rikosten ehkäisemiseksi ja toisten ihmisten perusoikeuksien turvaamiseksi.

Perheen sisäinen lähestymiskielto voitaisiin määrätä vain laissa tarkasti säännellyissä tilanteissa, joissa henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistavan rikoksen uhka olisi todennäköinen, eikä kiellon määrääminen olisi kohtuutonta. Kielto yksilöittäisiin ratkaisussa tarkasti ja kielto määrättäisiin vain siinä laajuudessa kuin sen määrääminen olisi tavoitteen kannalta välttämätöntä. Tuomioistuimien päätäisi perheen sisäiseen lähestymiskieltoon määräämisestä ja myös pidättämiseen oikeutetun virkamiehen määräämä väliaikainen kielto saatettaisiin aina tuomioistuimen tutkittavaksi. Kielto olisi kestoltaan lyhytikäinen.

Lakiehdotukset ovat sopusoinnussa perustuslain kanssa ja ne voidaan hyväksyä tavalisen lain säätämisyjärjestyksessä. Koska kysymys kuitenkin on eräänlaisesta perusoike-

uksien kollisiosta, esityksestä olisi suotavaa hankkia perustuslakivaliokunnan lausunto. Edellä esitetyn perusteella annetaan Edus-

kunnan hyväksyttäviksi seuraavat lakiehdotukset:

1.

Laki**lähestymiskiellosta annetun lain muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan lähestymiskiellosta 4 päivänä joulukuuta 1998 annetun lain (898/1998) 2 §:n 2 momentti sekä 3, 7, 11 ja 15 § sekä
lisätään 1 §:ään uusi 2 momentti, lakiin uusi 2 a §, 8 §:ään uusi 3 momentti ja lakiin uusi 12 a § seuraavasti:

1 §

Lähestymiskielto

 Jos itsensä uhatuksi tunteva henkilö ja henkilö, jota vastaan kieltoa pyydetään, asuvat vakituisesti samassa asunnossa, lähestymiskielto voidaan määrätä henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistuvan rikoksen tai tälläisen rikoksen uhan torjumiseksi (*perheen sisäinen lähestymiskielto*).

2 §

Kiellon määräämisen edellytykset

 Perheen sisäinen lähestymiskielto voidaan määrätä, jos henkilön, jota vastaan kieltoa pyydetään, uhkauksista, aiemmista rikoksista tai muusta käyttäytymisestä voidaan päätellä, että hän todennäköisesti tulisi tekemään itsensä uhatuksi tuntevan henkilön henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistuvaan rikokseen, eikä kiellon määrääminen ole kohtuuton ottaen huomioon uhkaavan rikoksen vakavuus, samassa asunnossa asuvien henkilöiden olosuhteet ja muut asiassa ilmenneet seikat.

2 a §

Kiellon määräämisen edellytysten arvioiminen

Kiellon määräämisen edellytyksiä arvioitaessa on otettava huomioon asiaan osallisten

henkilöiden olosuhteet, jo tapahtuneen rikoksen tai häirinnän laatu ja toistuvuus sekä todennäköisyys, että henkilö, jota vastaan kieltoa pyydetään, jatkaisi häirintää tai tekisi itsensä uhatuksi tuntevaan henkilöön kohdistuvan rikoksen.

3 §

Kiellon sisältö

Sen mukaan kuin asiaa koskevassa ratkaisussa tarkemmin määrätään, lähestymiskieltoon määrätty henkilö ei saa tavata suojattavaa henkilöä eikä muuten ottaa häneen yhteyttä tai sitä yrittää (*perusmuotoinen lähestymiskielto*), ellei 4 momentista muuta johdu. Kiellettyä on myös suojattavan henkilön seuraaminen ja tarkkaileminen.

Sen lisäksi mitä 1 momentissa säädetään, perheen sisäiseen lähestymiskieltoon määrätyn henkilön on poistuttava asunnosta, jossa hän ja suojattava henkilö asuvat vakituisesti, eikä hän saa palata asuntoon.

Jos on syytä olettaa, että 1 momentin mukainen lähestymiskielto ei ole riittävä rikoksen uhan tai muun häirinnän torjumiseksi taikka 2 momentin mukainen lähestymiskielto rikoksen uhan torjumiseksi, lähestymiskielto voidaan määrätä laajennettuna koskemaan myös oleskelua suojattavan henkilön vakituisen asunnon tai loma-asunnon, työpaikan tai erikseen määritellyn muun niihin rinnastettavan oleskelupaikan läheisyydessä (*laajennettu lähestymiskielto*).

Lähestymiskielto ei koske yhteydenottoja, joihin on asiallinen peruste ja jotka ovat 1-

meisen tarpeellisia.

7 §

Lähestymiskiellon voimassaolo

Lähestymiskielto voidaan määrätä enintään yhdeksi vuodeksi. Perheen sisäinen lähestymiskielto voidaan kuitenkin määrätä enintään kolmeksi kuukaudeksi. Kielto tulee voimaan silloin, kun kärjäoikeus tekee ratkaisun kieltoon määräämisestä. Ratkaisua on noudatettava muutoksenhausta huolimatta, jollei asiaa käsittelevä ylempi tuomioistuin toisin määrää.

Kielto voidaan uudistaa. Tällöin lähestymiskielto voidaan määrätä enintään kahdeksi vuodeksi. Perheen sisäinen lähestymiskielto voidaan kuitenkin uudistettaessa määrätä enintään kolmeksi kuukaudeksi. Kiellon uudistamista voidaan pyytää ennen edellisen kiellon päättymistä.

8 §

Ratkaisun sisältö

Jos perheen sisäinen lähestymiskielto määrätään, ratkaisussa on myös yksilöitävä asunto, josta kieltoon määrätyn henkilön on poistuttava, sekä määrättävä siitä, miten kieltoon määrätty henkilö saa haltuunsa tarpeelliset henkilökohtaiset tavaransa.

11 §

Päätös väliaikaisesta lähestymiskiellosta

Lähestymiskielto voidaan määrätä myös väliaikaisena. Väliaikaisesta lähestymiskiellosta päättää pidättämiseen oikeutettu virkamies. Siitä voi päättää myös tuomioistuin.

Pidättämiseen oikeutettu virkamies voi määrätä väliaikaisen lähestymiskiellon viran puolesta, jos lähestymiskiellon tarve on ilmeinen.

Ennen väliaikaista lähestymiskielloa koskevan asian ratkaisemista kieltoon määrättäväksi vaaditulle ja sillä suojattavalle henkilölle on varattava tilaisuus tulla kuulluksi. Asia voidaan kuitenkin ratkaista asiaan osallisia kuulematta, jos pyyntö on ilmeisen perusteeton tai jos asia ei laatuunsa vuoksi siedä viivytystä taikka jos kieltoon määrättäväksi vaadittua henkilöä ei tavoiteta.

Väliaikaista lähestymiskielloa koskevaan päätökseen ei saa erikseen hakea muutosta.

12 a §

Perheen sisäisen väliaikaisen lähestymiskiellon käsittely kärjäoikeudessa

Kärjäoikeuden on pidettävä pääkäsittely viikon kuluessa siitä, kun pidättämiseen oikeutettu virkamies on saattanut päätöksensä väliaikaiseen perheen sisäiseen lähestymiskieltoon määräämisestä kärjäoikeuden käsiteltäväksi. Jos pääkäsittely peruutetaan, uusi pääkäsittely on pidettävä viimeistään kahden viikon kuluttua siitä päivästä, jolloin pääkäsittely oli tarkoitus toimittaa.

Jos erittäin tärkeä syy vaatii, 1 momentissa tarkoitettu määräaika voidaan määrätä edellä säädettyä pidemmäksi.

Jos pääkäsittely peruutetaan tai sitä lykätään, kärjäoikeuden tulee samalla määrätä, pidetäänkö väliaikainen perheen sisäinen lähestymiskielto voimassa.

15 §

Lähestymiskiellon rekisteröinti

Lähestymiskiellon tallettamisesta poliisi-asiaain tietojärjestelmään ja tietojen poistamisesta järjestelmästä säädetään henkilötietojen käsittelystä poliisitoimissa annetussa laissa (761/2003).

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

2.

Laki

rikoslain 21 luvun 17 §:n kumoamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti säädetään:

1 §
Tällä lailla kumotaan 19 päivänä joulukuuta 1889 annetun rikoslain (39/1889) 21 luvun 17 §, sellaisena kuin se on laissa 578/1995.

2 §
Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä _____ kuuta 20__.

Helsingissä 21 päivänä marraskuuta 2003

Tasavallan Presidentti

TARJA HALONEN

Oikeusministeri *Johannes Koskinen*

*Liite
Rinnakkaistekstit*

Laki

Laki lähestymiskiellosta annetun lain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan lähestymiskiellosta 4 päivänä joulukuuta 1998 annetun lain (898/1998) 2 §:n 2 momentti sekä 3, 7, 11 ja 15 §, sekä
lisätään 1 §:ään uusi 2 momentti, lakiin uusi 2 a §, 8 §:ään uusi 3 momentti ja lakiin uusi 12 a § seuraavasti:

Voimassaoleva laki

Ehdotus

1 §

Lähestymiskielto

Jos itsensä uhatuksi tunteva henkilö ja henkilö, jota vastaan kieltoa pyydetään, asuvat vakituisesti samassa asunnossa, lähestymiskielto voidaan määrätä henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistuvan rikoksen tai tällaisen rikoksen uhan torjumiseksi (perheen sisäinen lähestymiskielto).

2 §

Kiellon määräämisen edellytykset

Kiellon määräämisen edellytyksiä arvioitaessa on otettava huomioon asiaan osallisten henkilöiden olosuhteet, rikoksen uhan tai muun häirinnän laatu, mahdollinen toistuvuus sekä todennäköisyys, että henkilö, jota vastaan kieltoa pyydetään, jatkaisi häirintää tai tekisi itsensä uhatuksi tuntevaan henkilöön kohdistuvan rikoksen.

Perheen sisäinen lähestymiskielto voidaan määrätä, jos henkilön, jota vastaan kieltoa pyydetään, uhkauksista, aiemmista rikoksista tai muusta käyttäytymisestä voidaan päätellä, että hän todennäköisesti tulisi tekeään itsensä uhatuksi tuntevan henkilön henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistuvaan rikoksen, eikä kiellon määrääminen ole kohtuutonta ottaen huomioon uhkaavan rikoksen vakavuus, samassa asunnossa asuvien henkilöiden olosuhteet ja muut asiassa ilmenneet seikat.

2 a §

Kiellon määräämisen edellytysten arvioiminen

Kiellon määräämisen edellytyksiä arvioitaessa on otettava huomioon asiaan osallisten henkilöiden olosuhteet, jo tapahtuneen rikoksen tai häirinnän laatu ja toistuvuus sekä todennäköisyys, että henkilö, jota vastaan kieltä pyydetään, jatkaisi häirintää tai tekisi itsensä uhatuksi tuntevaan henkilöön kohdistuvan rikoksen.

3 §

Kiellon sisältö

Sen mukaan kuin asiaa koskevassa ratkaisussa tarkemmin määrätään, lähestymiskieltoon määrätty henkilö ei saa tavata suojattavaa henkilöä eikä muuten ottaa häneen yhteyttä tai sitä yrittää (perusmuotoinen lähestymiskielto), ellei 3 momentista muuta johdu. Kiellettyä on myös suojattavan henkilön seuraaminen ja tarkkaileminen.

Jos on syytä olettaa, että 1 momentin mukainen lähestymiskielto ei ole riittävä rikoksen uhan tai muun häirinnän torjumiseksi, lähestymiskielto voidaan määrätä laajennettuna koskemaan myös oleskelua suojattavan henkilön vakituiseen asuntoon tai loma-asunnon, työpaikan tai erikseen määritellyn muun niihin rinnastettavan oleskelupaikan läheisyydessä (laajennettu lähestymiskielto).

Lähestymiskielto ei koske yhteydenottoja, joihin on asiallinen peruste ja jotka ovat ilmeisen tarpeellisia.

3 §

Kiellon sisältö

Sen mukaan kuin asiaa koskevassa ratkaisussa tarkemmin määrätään, lähestymiskieltoon määrätty henkilö ei saa tavata suojattavaa henkilöä eikä muuten ottaa häneen yhteyttä tai sitä yrittää (*perusmuotoinen lähestymiskielto*), ellei 4 momentista muuta johdu. Kiellettyä on myös suojattavan henkilön seuraaminen ja tarkkaileminen.

Sen lisäksi mitä 1 momentissa säädetään, perheen sisäiseen lähestymiskieltoon määrätyn henkilön on poistuttava asunnosta, jossa hän ja suojattava henkilö asuvat vakituisesti, eikä hän saa palata asuntoon.

Jos on syytä olettaa, että 1 momentin mukainen lähestymiskielto ei ole riittävä rikoksen uhan tai muun häirinnän torjumiseksi taikka 2 momentin mukainen lähestymiskielto rikoksen uhan torjumiseksi, lähestymiskielto voidaan määrätä laajennettuna koskemaan myös oleskelua suojattavan henkilön vakituiseen asuntoon tai loma-asunnon, työpaikan tai erikseen määritellyn muun niihin rinnastettavan oleskelupaikan läheisyydessä (*laajennettu lähestymiskielto*).

Lähestymiskielto ei koske yhteydenottoja, joihin on asiallinen peruste ja jotka ovat ilmeisen tarpeellisia.

7 §

Lähestymiskiellon voimassaolo

Lähestymiskielto voidaan määrätä enintään yhdeksi vuodeksi. Kielto tulee voimaan silloin, kun kärjäoikeus tekee ratkaisun kieltoon määräämisestä. Ratkaisua on noudatettava muutoksenhausta huolimatta, jollei asiaa käsittelevä ylempi tuomioistuin toisin määrää.

Kielto voidaan uudistaa. Kiellon uudistamista voidaan pyytää ennen edellisen kiellon päättymistä.

7 §

Lähestymiskiellon voimassaolo

Lähestymiskielto voidaan määrätä enintään yhdeksi vuodeksi. *Perheen sisäinen lähestymiskielto voidaan kuitenkin määrätä enintään kolmeksi kuukaudeksi.* Kielto tulee voimaan silloin, kun kärjäoikeus tekee ratkaisun kieltoon määräämisestä. Ratkaisua on noudatettava muutoksenhausta huolimatta, jollei asiaa käsittelevä ylempi tuomioistuin toisin määrää.

Kielto voidaan uudistaa. *Tällöin lähestymiskielto voidaan määrätä enintään kahdeksi vuodeksi. Perheen sisäinen lähestymiskielto voidaan kuitenkin uudistettaessa määrätä enintään kolmeksi kuukaudeksi.* Kiellon uudistamista voidaan pyytää ennen edellisen kiellon päättymistä.

8 §

Ratkaisun sisältö

Jos perheen sisäinen lähestymiskielto määrätään, ratkaisussa on myös yksilöitävä asunto, josta kieltoon määrätyn henkilön on poistuttava sekä määrättävä siitä, miten kieltoon määrätty henkilö saa haltuunsa tarpeelliset henkilökohtaiset tavaransa.

11 §

Päätös väliaikaisesta lähestymiskiellosta

Lähestymiskielto voidaan määrätä myös väliaikaisena. Väliaikaisesta lähestymiskiellosta voi päättää myös pidättämiseen oikeutettu virkamies.

Ennen väliaikaista lähestymiskielloa koskevan asian ratkaisemista kieltoon määrättäväksi vaaditulle ja sillä suojattavalle henkilölle on varattava tilaisuus tulla kuulluksi. Asia voidaan kuitenkin ratkaista asiaan osallisista kuulematta, jos pyyntö on ilmeisen perusteeton tai jos asia ei laatuksa vuoksi siedä viivytystä taikka jos kieltoon määrättäväksi

11 §

Päätös väliaikaisesta lähestymiskiellosta

Lähestymiskielto voidaan määrätä myös väliaikaisena. Väliaikaisesta lähestymiskiellosta *päättää* pidättämiseen oikeutettu virkamies. *Sitä voi päättää myös tuomioistuin.*

Pidättämiseen oikeutettu virkamies voi määrätä väliaikaisen lähestymiskiellon viran puolesta, jos lähestymiskiellon tarve on ilmeinen.

Ennen väliaikaista lähestymiskielloa koskevan asian ratkaisemista kieltoon määrättäväksi vaaditulle ja sillä suojattavalle henkilölle on varattava tilaisuus tulla kuulluksi.

vaadittua henkilöä ei tavoiteta.

15 §

Lähestymiskiellon rekisteröinti

Poliisilain 1 §:n 1 momentissa säädettyjen tehtävien suorittamiseksi lähestymiskielto saadaan tallentaa poliisin henkilörekisteriin. Väliaikaista lähestymiskieltoa ei merkitä rekisteriin.

Lähestymiskieltoa koskevat tiedot on poistettava rekisteristä, kun kaksi vuotta on kulunut lähestymiskiellon voimassaolon päättymisestä.

Asia voidaan kuitenkin ratkaista asiaan osallisia kuulematta, jos pyyntö on ilmeisen perusteeton tai jos asia ei laatunsa vuoksi siedä viivytystä taikka jos kieltoon määrättäväksi vaadittua henkilöä ei tavoiteta.

Väliaikaista lähestymiskieltoa koskevaan päätökseen ei saa erikseen hakea muutosta.

12 a §

Perheen sisäisen väliaikaisen lähestymiskiellon käsittely kärjäoikeudessa

Kärjäoikeuden on pidettävä pääkäsittely viikon kuluessa siitä, kun pidättämiseen oikeutettu virkamies on saattanut päätöksensä väliaikaiseen perheen sisäiseen lähestymiskieltoon määräämisestä kärjäoikeuden käsiteltäväksi. Jos pääkäsittely peruutetaan, uusi pääkäsittely on pidettävä viimeistään kahden viikon kuluttua siitä päivästä, jolloin pääkäsittely oli tarkoitus toimittaa.

Jos erittäin tärkeä syy vaatii, 1 momentissa tarkoitettu määräaika voidaan määrätä edellä säädettyä pidemmäksi.

Jos pääkäsittely peruutetaan tai sitä lykätään, kärjäoikeuden tulee samalla määrätä, pidetäänkö väliaikainen perheen sisäinen lähestymiskielto voimassa.

15 §

Lähestymiskiellon rekisteröinti

Lähestymiskiellon tallettamisesta poliisi-asian tietojärjestelmään ja tietojen poistamisesta järjestelmästä säädetään henkilötietojen käsittelystä poliisitoimessa annetussa laissa (761/2003).

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä kuu-
ta 20 .
